

סימן א' - כבוד השבת

הקדמה – שבת קודש היא האות הגדול והברית שנתן הקב"ה לישראל. והענין בשמירת שבת הוא למען נידע כי הברא העולם בששה ימים ושבת בשבת, כך אנו בניי עושים מלאכה ששה ימים ושבתים בשבת וזה מזכיר לנו את טובות ה' שברא העולם ומיטיב עמנו ואנו חייבים לעבדו. ועוד יש בזה ענין של אמונה שאנו מאמינים בה' שאפילו שנשבות כיום השבת, יהיה לנו פרנסה מה'.

א. כבוד השבת – יום שבת הוא יום חשוב מאד ויש ענין להבדיל בין יום חול ליום השבת בכמה אופנים: א. בהליכה שונה מיום חול. ב. לא לעשות חפצי חול. ג. לא לדבר דברי חול. ד. בלבוש שונה מיום חול. ה. לענג את השבת במאכלים ערבים. ו. ולהדליק נרות.

ב. כסות נקייה – טוב לייחד בגדים מיוחדים ליום שבת, ואם אין לו, לפחות יחליף את מה שלבש ביום חול. הרבה נוהגים שיש להם גם טלית מיוחדת לשבת. יש להזהר ללבוש בגדי שבת כל השבת ובכל מקום. ויש להחלף את הבגדים בכניסת השבת, והנשים יחליפו קודם הדלקת נרות.

ג. חכמת הבית – יש להכין את הבית לשבת שיהיה נקי, ולהציע השולחנות במפה ונוהגים שישארו כן במשך כל השבת.

ד. רחיצה – מצוה לכתחילה לרחוץ בערב שבת, ומי שחושש שלא יהיה לו זמן יכול להקדים כבר מיום חמישי בערב, ולכתחילה יש לרחוץ כל הגוף ובחמין, ואם אי אפשר, אז על כל פנים יש לרחוץ פניו ידיו ורגליו. מי ששערותיו ארוכות יש להסתפר לכבוד שבת וכמו כן לחתוך הצפרנים.

דיני גילוח צפרנים – א. לכתחילה אין לחתוך צפרנים של הידים והרגלים ביום אחד. ב. מקפידים לכתחילה לא לחתוך צפרנים ביום ה' כדי שלא יגדל בשבת. ואם הצפרנים של יד ורגל צריכים חיתוך אז מתירים לחתוך את רגל ביום ה' ושל יד ביום ו'. ג. עוד יש נוהגים שלא לחתוך על סדר האצבעות אלא לסירוגין. ד. לכתחילה מצוה שטרוף הצפרנים, ולכל הפחות לקברם, ויזהר הרבה שלא יפלו במקום הילוך בני אדם.

ה. הדלקת נרות – הטעמים להדלקת נרות: א. כבוד השבת. ב. עונג שבת. ג. שלום בית – שלא יכשלו בחושך, וזהו שייך בעיקר בזמנם שלא היה חשמל.

ו. על מי החיוב – הדלקת נרות היא מצוה ומברכים על הדלקתו. החיוב של הדלקת נרות הוא על כל הבית ומכל מקום עיקר החיוב הוא על האשה כדי לכפר על חטא חוה שכיבתה נירו של עולם, אך אם הבעל רואה שהשעה כבר מאוחרת וחושש שח"ו יגיעו לחילול שבת, ידליק בעצמו ולא ימתין לאשתו. ונוהגים שגם לבעל יש חלק במצות הדלקת הנרות ע"י שמתקנס. ואם דלוק נר בבית, כולם יוצאים בזה ידי חובה.

ז. מקום הנחתם – נכון להדליקם במקום שאוכלים, אך אם יש קטנים ויש חשש שיבואו לידי שריפה יכול להניחם במקום אחר. ויש להניח הנרות עוד לפני ההדלקה במקום שישארו שם במשך השבת.

ח. כמה נרות – מעיקר הדין יוצאים מצות הדלקה בנר אחד, אבל נוהגים להדליק שניים, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור. יש שמוסיפים נר בשביל כל ילד הנוולד, ומי שמוסיף יש לומר שמוסיף בלי נדר.

ט. במה מדליקים – יש מהדרים להדליק בשמן זית, אבל מנהג העולם להדליק בנרות שעה המצוים בימינו. ולכתחילה צריכים הנרות להיות דלוקים עד הלילה ועל כן לוקחים נרות קצת ארוכים, ובפרט בימי הקיץ שמקבלים שבת בעוד היום גדול. ובדיעבד יוצאים ידי חובה אם דלק לכל הפחות בזמן הסעודה, ואלו שאינם נמצאים בביתם בזמן הסעודה יש להם לדאוג שידליקו נרות שישארו דלוקים עד שיחזרו בלילה לביתם.

י. סדר הדלקה – אשה מדליקה נרות ואח"כ מברכת, אבל האיש מברך ואח"כ מדליק. והטעם הוא: כי האשה כבר מקבלת שבת בברכתה על הדלקת הנרות ואם תברך קודם הרי כבר קיבלה שבת ולא תוכל להדליק, ולכן קודם מדליקה ואח"כ פורשת ידה לפני עיניה ומברכת ונחשב בזה שלא נהנתה מהנרות וכאילו שבירכה לפני הדלקת נרות כמו בכל הברכות שמברכים לפני עשיית המצוה. אבל האיש שלא מקבל את השבת בהדלקה יכול לברך קודם כמו בכל ברכת המצוות שמברכים קודם עשיית המצוה. וגם האשה יכולה להתנות בפירוש שלא מקבלת שבת בהדלקתה ואז תברך קודם ואח"כ תדליק.

- יא. **זמן חדלקה** – בכל דיני התורה היום מתחיל משחשיכה, אבל בשבת יש ענין תוספת שבת להוסיף זמן עוד לפני השקיעה וכן לגמור השבת יותר מאוחר. ויש בזה מנהגים שונים, העיקר שיוסיף זמן שבו יקבל השבת לפני השקיעה. והאשה תדליק הנרות לפני השקיעה בזמן תוספת שבת.
- יב. **אשה שלא חדלקה נר שבת** – אם עשתה כן בפשיעה קונסים אותה שתדליק בכל שבת עוד נר אחד.
- יג. **תפילת מנחה** – תפילת מנחה ביום שישי הוא מנחה של יום חול ועל כן אשה שמקבלת שבת בהדלקת נרות, ותפילת מנחה קודם הדלקת נרות. והאיש מתפלל מנחה לפני שמקבל עליו השבת.
- יד. **עונג שבת** – יש לענג השבת באכילה ושתייה כפי יכולתו. ואפילו עני יש לו ללוות לצרכי שבת. נוהגים לא להתחיל סעודת קבע סמוך לשבת כדי שיאכל לתיאבון. ויש ענין לטעום מהמאכלים קודם שבת לבדוק שיהיו ערבים. מן שלא אכל בערב שבת, יש לטעום מעט קודם שבת כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה.
- טו. **סעודת שבת** – סעודת שבת ביום היא עיקר סעודת שבת ועל כן המנה היפה ישמור לסעודת היום. ועונג שבת הוא לאכול בשר ודגים. ומובא בפוסקים שיש ענין לאכול דגים בכל הג' סעודות. גם מכבוד השבת לאפות לחמים (תולות) ונוהגים כן כדי ליתן הזדמנות לקיים מצות הפרשת חלה, וצריכות להזהר שאם לשות עיסה שיש בה ספק אם שבה קמח כשיעור חלה, שתפרשנה בלי ברכה.
- טז. **שלוש סעודות** – מצוה לאכול ג' סעודות וגם הנשים שווים בכך. ועדיף לאכול קצת פחות בסעודת היום כדי שיהיה לו תיאבון לסעודה שלישית. מצוה לישן בשבת יותר מעט ממה שרגיל בחול, וכן יש עונג שבת לטייל קצת, אבל עיקר העיקרים ניתנה שבת ללימוד התורה שהוא העונג הגדול בכל העינוגים וזהו עונג שבת.
- יז. **תפילת שבת** – בשבת מתפללים בשמו"ע שבע ברכות, ואם התפלל תפילה של חול, צריך לחזור ולהתפלל.

סימן ב' – דיני קידוש

- א. **קידוש** – א. כתוב: "זכור את יום השבת לקדשו" ומכאן למדו חז"ל: שצריכים להזכיר מקדושת שבת ביום השבת, ומזכירים קדושת שבת בתחילת הקידוש, ועושים קידוש על כוס יין או בדיעבד אם אין יין מצוי או שקשה לו לשתות יין, יעשה על הפת. ואסור לטעום קודם קידוש. ובשעה שמקדשים על היין מכסים את החלות, או אם אח"כ אוכלים מזונות, מכסים את המזונות.
- ב. גם הנשים חיבות בקידוש אף שהוא מצות עשה שהזמן גרמא מ"מ ילפינן שכל מי שמצווה בלאווים של שבת, אף מצווה בכל מצוות שבת.
- ג. כל מצוה שהיא באמירה וכמו "קידוש" יכולים לצאת ע"י ששומעים מאחד ובלבד שיכוין המקדש להוציא, ושומע יכולין לצאת.
- ד. כיון שמצוות קידוש בלילה הוא דאורייתא לכן צריך שיקדש דוקא גדול.
- ה. אשה ששומעת קידוש מן האיש, טוב שתתפלל מעריב קודם.
- ו. השומעים צריכים לשמוע כל מילה וצריכים לישב או לעמוד במקום.
- ז. מי שלא קידש בלילה עדיין חייב לאומרו ביום (בלי אמירת ויכולו).
- ח. **על מה מקדשים** – מצוה מן המובחר יין ישן. ויכולים לקדש גם על מיץ ענבים. ויין צימוקים יש לו דין של יין שמור. ומי שאין לו יין או שקשה עליו שתיית יין, מותר לקדש על הפת ונוטל ידיו מקודם ואח"כ יקדש, ובמקום בו אין פרי הגפן, יאמר המוציא.
- ט. **שיעור שתיה** – צריך לשתות מכוס קידוש שיעור של מלוא לוגמיו שהוא כמו רוב רביעית, יש לשתותו כמו בבת אחת והיינו מהר ואז כמה פעמים מצטרפות לשיעור. ואם קשה לו לשתות כל השיעור אזי יכול גם אחד מהמסובים לשתותו, ואם אין לו אחר שיכול לשתותו והוא אינו יכול, אזי יקדש על הפת כי חייבים לשתות מלוא לוגמיו. ואף שאין חיוב על המסובים לשתות מכוס קידוש, מצוה מן המובחר שכולם יטעמו ממנה.
- י. **חמס** – א. אף שאין מצוה לשתות יותר ממלוא לוגמיו, מכל מקום צריכים לקדש על רביעית יין.

- יא. ב. נוהגים שקודם הקידוש שוטפים את הכוס במים.
- יב. ג. אם כבר שתו פעם אחת מן היין שבכוס, שוב אי אפשר לקדש עליו דהוי יין פגום, ויכולים לתקנו ע"י שמתו לפים עליו מעט יין או מים ומחזירים אותו לתוך בקבוק שיש בו עוד יין, ושוב יכולים לקדש עליו פעם אחרת.
- יג. ד. יש נוהגים לשייר מעט יין מקידוש הלילה ליתן לתוך כוס של הבדלה.
- יד. ה. לא יניח היין מגולה הרבה זמן, שאם חל עליו שם של יין מגולה שאין מקדשים עליו.
- טו. **קידוש במקום סעודה** – אין קידוש אלא במקום סעודה והיינו, שאין יוצאים בקידוש אם אין אוכלים אחר הקידוש, ואותה אכילה צריכה להיות דוקא במקום שאמרו הקידוש. ואין להפסיק בין קידוש לאכילה בדברים אחרים, וכן אסור לקדש במקום אחד ולאכול במקום אחר, וצריך שבמקום שמקדש יעשה סעודה ואפשר או ע"י כזית פת ע"י כזית מזונות או ברביעית יין (ויש מחלוקת האם צריך רביעית יין חוץ מהקידוש או שמצטרף עם הקידוש. ועוד יש מחלוקת האם יש דין קידוש במקום סעודה בקידוש הלילה).
- טז. **קידוש היום** – יש חיוב לקדש בלילה מהתורה, והחיוב לקדש ביום מדרבנן, ומקדשים קודם הסעודה ושניהם שווים בדיניהם, ויש הבדל אחד, שאם אין לו יין או שלא יכול לשתות יין אז בלילה יקדש על הפת ולא על חמר מדונה – משקה המצוי ורגילים לשתות באותו מקום, וביום יקדש על חמר מדינה, שעיקר קידוש היום הוא אמירת בורא פרי הגפן או שהכל על חמר מדינה.
- יז. **שתייה קודם קידוש** – זמן חיוב קידוש בלילה חל מיד בכניסת השבת ולכן אסור לאכול ולשתות כלום קודם קידוש, משא"כ ביום שחיוב קידוש חל רק אחר התפילה, א"כ לפני התפילה יכול לשתות ולא לאכול דאסור לאכול קודם התפילה.

סימן ג' – דיני לחם משנה

- א. **נטילת ידים** – יש מקומות שנוטלים ידיהם לסעודה קודם קידוש, ויש שנוהגים ליטלם אחר הקידוש.
- ב. **לחם משנה** – בכל פעם שאדם אוכל פת בשבת (אפילו אם כבר יצא כל הג' סעודות) צריך לבצוע על ב' ככרות שלישיות. ותקנו לנו חז"ל זכר למן שירד בערבי שבתות כפליים ממה שירד בכל יום, וזהו "לחם משנה" – כפול. גם הנשים חייבות בלחם משנה. ומי שאינו בוצע בעצמו יכול לצאת מאחר רק על ידי שהמברך מתכוין להוציאו בברכה, והוא יתכוין לצאת ויאכל פרוסת המוציא הבאה מהלחם משנה.
- ג. **כיסוי החלות** – מכסים החלות מלמעלה ומלמטה (אלא אם כן מניחים החלות ממש על מפה שעל השלחן) וזו למן שהיה בין ב' כיסויים וגם כדי שלא לבייש החלות בזה שלא מברכים עליהם קודם היין [וזהו להרגיל את האדם שלא לבייש].
- ד. **איך מצעים** – מניחים ב' ככרות אחת על חברתה, ואוחז את שתי החלות בידי בשעת הברכה וחותרים בעולם העליונה, חוץ מלילי שבת שאז בוצעים התחתונה (וזה חוץ מלילי פסח, שאפילו חל פסח בשבת, בוצעים את העליונה). ונוהגים לרשום על החלה בסכין במקום שעתידיים לבצוע (אבל לא יחתוך אותה אפילו מעט). יש מניחים בליל שבת הכיכר התחתון קרוב מעט אליו יותר מן העליון.
- ה. **שיעור סעודת שבת** – לכתחילה יש לאכול בכל אחד מן השלש סעודות מעט יותר מכביצה פת, ובדיעבד גם יספיק סעודת שבת עם כזית פת.
- ו. הנהגת סעודת שבת צריכה להתאים לקדושת היום, ומה טוב לדבר על השלחן בעניני הסדרה. ואף שיש מצוה להאריך בסעודה, יזהר שלא יגרום לבוא לידי דיבורים אסורים.
- ז. **ברכת המזון** – בכל סעודה שאוכלים בשבת צריכים להזכיר בברכת המזון קודם "ובנה ירושלים", "רצה". שכח לומר רצה: א. אם נזכר אחר שהתחיל ובנה ירושלים ואמר ברוך אתה ה' יסיים למדני חוקיך וחוזר לרצה. ב. ואם סיים הברכה וכבר התחיל לומר "ובנה" יסיים הברכה ויאמר ברכה מיוחדת שמזכרת שבת (המצויה בסידורים). ג.

התחיל ברכה רביעית אפילו שהתחיל רק "ברוך" חוזר לתחילת ברכת המזון. וכל זה בסעודת ליל שבת ושבת ביום, אבל בסעודה שלישית אינו חוזר, ומכל מקום אם נזכר קודם ברכה רביעית אומר הברכה הנ"ל.

סימן ד' – דיני הבדלה ומוצאי שבת

- א. **הבדלה** – א. במוצאי שבת יש מצוה לומר "הבדלה" והתקינו לאמרם על הכוס ודינו כקידוש לענין כוס ושתייה וכן שלכתחילה יש להבדיל על היין. ואם אין יין, יקדש על חמר מדינה ולא על פת. ובתוך תשעת הימים באב, לכתחילה נותנים לקטן לשתות, ואם אין קטן ישתה בעצמו וגם אז לא יבדיל על פת.
- ב. גם הנשים חייבות בהבדלה, ונוהגות לכתחילה לשמוע הבדלה מאיש, ואם לא יכולה, תבדיל בעצמה (יש אומרים שלא תאמר ברכה על הנר).
- ג. נוהגים ליקח בשמים ונר להבדלה.
- ד. מי שלא הבדיל בליל מוצאי שבת, מכל מקום חייב עדיין להבדיל, ויש לעשות שאלת חכם.
- ה. **מלאכה במוצאי שבת** – אסור לעשות מלאכה במוצאי שבת קודם הבדלה, ואם אומרים "המבדיל" או "אתה חוננתנו" בשמו"ע, מותרים לעשות מלאכה מיד. יש מקומות שאין הנשים עושות שום מעשה תפירה וכו' במוצאי שבת.
- ו. **טעימה קודם הבדלה** – אסור לטעום קודם הבדלה, ולזה לא מהני אמירת המבדיל וכו'. איסור זה כבר מתחיל בזמן ספק חשיכה אם לא שעומד באמצע הסעודה שאז מותר לאכול אפילו אחר שתחשך כל זמן שלא התפלל מערבית וכל זמן שלא התפלל מעריב אומר גם רצה בברכת המזון. ומי שעדיין לא אכל שלש סעודות, אפשר שיש לסמוך להבדלה סעודתו גם בזמן ספק חשיכה, כל זמן שעדיין אינו לילה.
- ז. **סעודת מוצאי שבת** – נוהגים ללוות המלכה (שבת המלכה) במוצאי שבת על ידי אכילת סעודה, או לכל פחות באכילת מזונות או פירות. יש מזמרים זמירות ומדליקים גם נרות. ועוד טעם לאכילה זאת, שיש עצם שנינו רק מאכילת מוצאי שבת, ועל ידי עצם זה עומדים בתחיית המתים, על כן קובעים אכילה בשבילו.

סימן ה' - הקדמה לל"ט מלאכות

- א. **מלאכה ועבודה** – צוה לנו יוצרינו שלא לעשות מלאכה בשבת. ומלאכה שאסורה אין פירושו עבודה, שהרי יבאם שיפנה כל היום כלים בביתו פטור, אלא מלאכה שאסורה הוא:
א. כל מלאכה שהיו צריכים למלאכת המשכן נקראת מלאכה וכל הדומה לה.
ב. החילוק בין מלאכה לעבודה-שמלאכה הוא יצירת דבר ממצב שלא היה למצב חדש, משא"כ עבודה.
- ב. **אבות ותולדות** – כל מלאכה שהיתה במשכן נקראת אב מלאכה, וכל הדומה לה נקרא תולדה ושניהם אסורים מדאורייתא. ויש נפק"מ ביניהם לענין חטאת בשוגג.
- ג. **מלאכת מחשבת** – כיון שמלאכת שבת לומדים ממלאכת המשכן אינו חייב רק אם גם נעשה באופן ובדרך שבעשה במשכן, והיינו מה שנקרא בשם "מלאכת מחשבת". ישנם אופנים שונים שאינם נכללים ב"מלאכת מחשבת" וכפי שנבאר אי"ה בסעיפים הבאים.
- ד. **דבר שאינו מתכוין** – כגון: גרירת ספסל על גבי העפר בלא כוונה לעשות חריץ – אם בודאי יהיה חריץ מחמת כובד הספסל וכיו"ב, אסור, אבל כשספק אם יהיה חריץ, אין עוברים בכך כל איסור ומותר לכתחילה.
- ה. **פסיק רישא** – משל חכמים הוא: לחותך ראש עוף כדי שישחק בו בנו, אף שאינו רוצה שימות העוף, מכל מקום חייב, שאי אפשר לחתוך הראש בלי להמית העוף. ובלשון תמיהה היא נאמרת: פסיק רישא (= חתוך ראשו) ולא ימות!?! ולכן אסור לגרור ספסל על גבי העפר באופן שודאי יעשה חריץ גם אם אינו מתכוין שיעשה חריץ, ויש בכך משום "חורש".

1. **מלאכה שאינה צריכה לגופה** – נחלקו תנאים ואחריהם הראשונים איך לפסוק בזה כשעשה מלאכה לא לשם אותה תכלית שנעשית במשכן וכגון, חופר גומה לא בשביל שצריך להגומה עצמה (כמו שהיו צריכים במלאכת המשכן) אלא בשביל עפרה ולא איכפת לו אם יהיה כאן גומה. ואמנם גם אלו שפוטרים מלאכה שאינה צריכה לגופה מודלי שיש כאן איסור מדרבנן.
2. **מלאכה הנעשית ע"י שינוי או כלאחר יד** – (במרפקו וכיו"ב) – פקע ממנה שם מלאכה, פעמים שאסורה המלאכה מדרבנן ופעמים שמוותרת לגמרי.
3. **מקלקל** – כגון: קורע בגדים לא בכעסו, וכן סותר בנין לא על מנת לבנות אלא לשם קלקול – אין מחייבים מליה, ומכל מקום מדרבנן יש כאן איסור.
4. **דבר שאינו מתקיים** – כגון: במלאכת כותב אין כאן חיוב אלא אם כותבים בדבר המתקיים על דבר המתקיים, וכן בשאר מלאכות. ומכל מקום אף שפטור מן התורה יש כאן איסור דרבנן.
5. **מתעסק** – מי שעשה מלאכה גמורה ולא ידע בשעת עשייתה שעושה המלאכה וכגון: שהיה מונח דבר בכיסו ולא ידע ממנו ויצא עמו לרה"ר, אף שלא עבר על איסור תורה של "מלאכת הוצאה", מכל מקום יש בזה איסור דרבנן.
6. **שנים שעשו** – אינו חייב על מלאכה אלא אם עשה לבדה וכולה. אבל אם שני בני אדם עשו יחד מלאכה (במקום שכל אחד היה יכול לעשותה לבדו) או אחד עשה מקצתה והשני השלימה, שניהם פטורים. ומכל מקום עשה בזה איסור דרבנן.
7. **שבת** – הרבה פעולות אף שהן מותרות מהתורה, או מטעם שאינם דומות להמלאכות שנעשו במשכן, או מטעם שאין נעשות בדרך שנעשו במשכן, היינו שאין נכנסות בסוג של מלאכת מחשבת, מכל מקום גזרו על עשייתן מדרבנן. והיינו כמו בכל המצוות שראו חכמים צורך להוסיף על איסור תורה משום סייג וגדר, שלא לעבור על איסור תורה עצמו. כמו כן בהלכות שבת ראו גם כן הרבה פעמים צורך לעשות משמרת להלכות שבת, והוסיפו איסורי דרבנן, ונקראו בשם "שבות".
8. **עונשן וכיפורן** – אבות ותולדות אם עבר עליהן בשוגג יש חיוב חטאת, ובמזיד יש חיוב סקילה (אם היו עדים והתראה) ויש גם כרת. ועיין בפוסקים (חיי אדם ועוד) איזה כפרה צריך בזמן הזה כשעבר ח"ו על איסור שבת ואפילו איסור דרבנן. וכל זה שלא במקום סכנה. אך במקום סכנה (פיקוח נפש) לא בלבד שלא עשה שום איסור, אלא גם נחשב כאילו עשה מצוה ואפילו אם בסוף לא היו צריכים למעשיו, ומכל מקום כשיש לנו הברירה אם לעבור על איסור תורה או איסור דרבנן במקום סכנה, יש לבחור לכתחילה לעבור על איסור דרבנן ולא על איסור תורה (ויש מקומות שאין מחלקים).

סימן ו' – מלאכת זורע

- הקדמה** – מלאכת הזורע היא הראשונה של הל"ט מלאכות, ואף שהחרישה קודמת לה במלאכות השדה, מכל מקום המשנה מונה זורע קודם, שפעמים צריכים לחרוש גם אחר הזריעה.
- א. **הגדרת המלאכה** – כל פעולה המסייעת לגידול הצמחים. ונכלל בזה איסור נטיעה וזיבול והשקאה וכו'. י"ל מהן שאסורות משום האב עצמו ויש מהן שאסורות משום התולדה.
  - ב. **דינים מעשיים**;
    - א. אסור לזרוק זרעים במקום שיכולים לצמוח אפילו אם אין מכוונים לזריעה משום פסיק רישא כגון: כשאכלים פירות בגינה במקום שיכולים לצמוח צמחים, צריכים להיזהר מלהשליך שם גרעיני הפירות.
    - ב. אסור לטלטל עציץ ממקום למקום, אם במקום השני יגדל שם יותר טוב, וכגון, היה עומד בפנים לא יוציא לחוץ וכן לא יוציאו ממקום צל למקום חמה או להיפך אם הדבר מסייע לגידולו וכן כל כיוצא בזה.
    - ג. מותר לפתוח וילון אפילו אם יגיע אל העציץ אור השמש ובלבד שלא יתכוין בפתחתה שתזרח עליו השמש.
    - ד. צריך להיזהר לא לשפוך משקה במקום צמיחת הזרעים. וכן כשסוכה עומדת במקום צמיחת זרעים כשיש מים על הגג צריך להיזהר כשפותחים גג הסוכה בשבת שלא יפלו המים שעליו על הזרעים. וכן אם עומד כסא בחוץ

ועליו מים שאסור להופכו כדי שיזובו המים שבתוכו על הזרעים. וכן יש נזהרים מלהניח קטן לעשות צרכיו במקום צמיחת זרעים בשבת שיש אומרים שגם זה מועיל לגידול הצמחים.
ה. אסור להעמיד פרחים או ענפי אילן במים אם יכולים להיפתח על ידי המים וכן אם יש חשש של שאר גידול. וכן אסור להוסיף מים או להחליף את המים של הצמחים.

סימן ז' - מלאכת חורש

- א. **הגדרת המלאכה** – כל פעולה הנעשית "בגוף הקרקע" להכינה לזריעה. ובחרישה נכללות שלוש פעולות:
  - א. עשיית גומות.
  - ב. הרפיית הקרקע (ריכוכה).
  - ג. ישור פני הקרקע ע"י הסרת תל עפר או מילוי גומה בעפר.
- במלאכה זו קיים כלל: כל פעולה שבשדה עובר עליה משום חורש – בבית עובר עליה משום בונה כגון: העושה חריץ (או גומה) בבית או בכל מקום שאינו עומד לזריעה – כדי להשתמש בו, עובר משום בונה ולא משום חורש.
- ב. **דינים מעשיים**;
  - א. אסור לגרור שלחן או ספסל כבד על העפר לפי שרגליהם עוקרות את העפר ובבית מרוצף מותר. ואם אינו מוכרח שיעשה חריץ ואינו מתכוין לעשות חריץ – מותר.
  - ב. מותר לילך על חול ואפילו עם עגלה של קטנים לפי שהחריץ נעשה מכובד העגלה ופעולה זו הפוכה מלישה שמטרתה הרפיית הקרקע וריכוכה. אך רצוי לזהר לא לסובב העגלה לצדדים הנה והנה, שבכך עוקרים העפר שבצדדים. וכן לא ללכת במקום גידול עשבים שיש חשש שיתלשם בשעת הליכה.
  - ג. אסרו חכמים לשחק באגוזים – גולות בחוף שמא יבואו להשוות גומות.
  - ד. לא ישפשף אדם ברגלו על גבי הקרקע שמתוך שפשופו מיישר הקרקע, וכן נעלים שיש עליהם בוץ, לא ישפשפו בקרקע.
  - ה. אסור לטאטא במטאטא בגינה שאינה מרוצפת, ובבית מותר רק במטאטא בעל שיער רך.
  - ו. אין לשטוף רצפה במים ואסרו חז"ל גם בבית מרוצף שמא יעשה כן גם במקום שלא מרוצף, ואם נשפך מעל המים רק ניח עליו מטלית המיועדת לנקוי, ולא יסחוט המטלית.

סימן ח' – מלאכת קוצר

- א. **המלאכה** – עקירת צמח ממקום גידולו הטבעי בכלי. וכגון: לתלוש פרי אילן או ענף ממנו, וכן לעקור עשבים ממקום גידולם וכו'. יש שמוסיפים שגם בדברים שאינם גדולי קרקע גם כן שייך מלאכת קוצר, וכגון: ליטול דג חיל מספל מים, לתלוש בשר מן החי וכו'.
- ב. **עציץ** – אסור יטול עציץ שעומד על גבי קרקע ממקומו ואף שלא היה מחובר לקרקע, כיון שמכל מקום ינק ממנו ועל ידי עקירתו מפסיק גידולו. ולטלטל עציץ ממקום למקום בביתם שלנו המרוצפים שאינם יונקים מהקרקע אינו שיש להתיר משום קוצר, אמנם יתכן שאסור משום טלטול מוקצה ויש לעשות בזה שאלת חכם.
- ג. **נזירה שמא יתלוש** – גם במלאכת קוצר עשו חז"ל גדרים שלא יבוא לעבור על איסור תורה ולכן:
  - א. אסרו לעלות בשבת על אילן שמא יבוא לתלוש.
  - ב. וכן אסרו שימוש באילן וכמו להשען עליו, ומותר לסמוך מעט אם אינו מנידו שזה לא נקרא שמוש. אמנם לאדם חולה אסור כי גם בסמיכה מעט סומך בכל כוחו והוא שימוש.
  - ג. אסור להניח חפציו על אילן בדברים שמותרים בטלטול ואפילו אם מניחם קודם שבת שמא נבוא לקחתם בשבת ואסור.

- ד. אסור אפילו להשתמש בדבר התקוע באילן וכגון: לתלות דבר על מסמר התקוע באילן – אסור. אבל אם כבר תלוי על המסמר סל, מותר לקחת מהסל דבר או ליתן שם דבר כי אז לא נחשב שימוש עם האילן.
- ז. **באיזה מחובר גוזרים** – חז"ל גזרו שימוש על אילן דוקא בחלק של האילן שגבוה יותר מג' טפחים, אבל מה שחתה מג' טפחים לא גזרו. ועל כן מותר לישוב על אילן פחות מג' טפחים או על עשבים, ובודאי שמותר ללכת עליהם. אבל בעשבים גבוהים יש ליזהר שלא ללכת עליהם במהירות כי יכולים לבוא לידי תלישה. וכן להזהר לא להולך שם עגלה של קטנים אם יכול לבוא לידי תלישה שאז אסור משום פסיק רישא.
- ח. **רכיבה על בהמה** – חז"ל גזרו שאסור רכוב על בהמה שמא ירצה מקל להכותה ויחתוך זמורה, וגזרו כל שימוש בבהמה, שלא יבואו לחלק בין שימוש לשימוש.
- ט. **להריח במחובר** – אסור להריח בשבת פירות מחוברים לאילן שמא יבוא לתולשם. אבל מותרל הריח פירות מחוברים שאין חשש שיבוא לתולשם כי אינם עומדים לאכילה ויכול להריח במחובר.
- י. **פירות שנשרו** – פירות שנשרו מן האילן בשבת (אפילו מעצמם) ואפילו אם רק ספק שמא נשרו בשבת. אסור לאכול עד אחר השבת שחששו שאם נתיר יבוא לכתחילה לתלשם בשבת, וגם אסור לטלטלם עד אחר השבת משום מוקצה.

סימן ט' – מלאכת מעמר

- א. **מעמר** (1 – אחר שקוצרים את התבואה מאספים השבלים יחד ועושים מהם עמרים (ערימות) ונקרא בשם "מעמר"). (2) לא רק בעשיית עמרים נאמר המלאכה, אלא גם באסיפת שאר פירות במקום גידולם נוהגת מלאכת מעמר, אבל כן אסור לאסוף פירות שנשרו מן האילן ואפילו שנשרו מערב שבת.
- ב. יש מוסיפים שגם שלא במקום גידולם יש איסור מעמר, שגם אסור לאסוף פירות מפוזרים בכל מקום שהם, אפילו שלא במקום גידולם.
- ג. **תולדת מעמר** (1) חיבור פירות כדי לדבקם לגוף אחד, כגון הדבקת תאנים מיובשות זו לזו. (2) לעשות חור בתאנים ולהכניס בהם חוט עד שיתקבצו ויעשו כגוף אחד שני דברים אלו אסורים משום מעמר.
- ד. **דינים מעשיים**;
- א) אסור לחרוז שרשרת מפנינים לפי שהן גידולי קרקע הים ואסור משום מעמר מדאורייתא, אבל החרוז שרשרת מפנינים מלאכותיות (שאינן מקרקע הים) אף שמותר משום מעמר, אבל אסור משום שהוא מתקן כלי (תולדת מלאכה של מלאכת מכה בפטיש).
- ב) אסור חכמים לאסוף לתוך כלי פירות שהתפזרו בבית, כלומר, שלא במקום גידולם משום "טרחה יתירה" (שנבדא דחול). אולם מותר ללקט בשני האופנים הבאים: א. את הפירות שרוצה לאכול מיד, שכן זו "דרך אכילה" ולא "דרך מלאכה". ב. היו הפירות במקום שיש חשש שיידרסו ויתקלקלו, יש אומרים שמותר לאספם בשינוי כגון, לאספם לתוך חיקו או בכסותו בתנאי שלא תהיה זו טרחה יתירה, ולכן הנוהגים לזרוק על חתן בבית הכנסת דברים שהם מגדולי קרקע, מותר לאוספם לתוך שקית.
- ג) אסור חכמים לאסוף מלח מהים או מכל מקום בו הוא מצוי באופן טבעי.

סימן י' – מלאכת דש

- א. **הגדרת המלאכה** – כל פעולה הנעשית בכלי להפרדת "גידולי קרקע" מהפסולת המקיפה אותם או מחוברת להם. **הערה**: ההבדל בין דש לבורר הוא, שדש קיים רק בפסולת המקיפה את האוכל מטבע גידולו או מחוברת לו, לעומת זאת ברירה קיימת גם כשאין הפסולת מקיפה את האוכל או מחוברת לו.
- ב. **אב המלאכה** (1) המפריד פסולת מאוכל בכלי העשוי לכך, חייב משום מלאכת דש. (2) כמו כן הכותש שום במכתשת שעל ידי זה מפריד הפסולת מהאוכל, חייב משום מלאכת דש.

ג.

תולדותיה; 1) פירוק – כל שמפרק אוכל מפסולת אפילו ביד, אם דרך המלאכה היא בכך חייב משום תולדת מלאכת דש. [ונחלקו הפוסקים האם מותר לפצח בטנים בשבת].

2) חליבה – החולב בהמה ומוציא ממנה חלב, חייב משום מלאכת דש כי מפרק ומפריד החלב מהבהמה (וההמה נחשבת כגידולי קרקע לפי שהיא ניזונת מגידולי קרקע). אולם לפי שאם לא יחלבו את הבהמה כל השבת יש בכך משום "צער בעלי חיים" קיימת שלש עיצות: 1) לחלוב על ידי גוי, כי אמירה לגוי בשבת אסור מדרבנן והתירו במקום צער, ויש אומרים שיש לקנות את החלב מהגוי אחר השבת במעט כסף, כדי שלא יראה כחולב עבור היהודי. או 2) להצמיד צינור חליבה (חשמלי) לבהמה בשבת, ואחר כך יתחיל המכשיר לחלוב מעצמו ע"י שעות שבת (אוטומטי) שבכך אין כל איסור. או 3) לחלוב באופן שהחלב ישפך על הקרקע וילך לאיבוד מיד שאז הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה שאסורה רק מדרבנן, והתירוה במקום צער.

הערה: חלב שנחלב בשבת אפילו בהיתר הריהו מוקצה, ואין לשתותו עד מוצאי שבת, "שמתוך שהוקצה בבין השמשות – הוקצה לכל היום".

4) סחיטה – אסור לסחוט ענבים או זתים לפי שדרך כל העולם לסחוט פירות אלה והוא מפרק מאוכל לשתיה **דינים מעשיים;**

ד.

א. סחיטת פירות – אסור חז"ל גם סחיטת פירות שדרך יחידים לסחטם, אבל לא אסרו לסחוט פירות שאין לדרך לסחטם כלל כמו צנון ותפוז"א.

ב. שתיית מיץ – אסרו חכמים לשתות בשבת מיץ שזב מעצמו מהפרי בלי סחיטה שמא יבואו לסחוט עוד. ואם יצא מיץ מענבים ששרויים בתוך מיץ ענבים, מותר בשתייה לפי שכל טיפה מתבטלת בששים וגם אין האיסור ניכר כלל.

ג. מציצת ענב – אסור למצוץ ענב או זית ולהשליכו לאחר מכן, אלא אם כן מכניס את כל הפרי בפיו בשעת המציצה.

ד. סחיטת בגד – בגד שיש בו מים או משקה ורוצה המשקה היוצא מהם ולדוגמא: מטלית רטובה שרוצה לנקות בה שולחן, הרי רוצה שיצא רטיבות מהמטלית כדי לנקות בו – אסור.

ה. קוביות קרח – א) אסור לרסק קרח ושלג בידיים להפכם למשקה. ב) מותר להכניס קרח בתוך משקה על מנת שיימס מאליו. ג) אסור לכתחילה להוציא קרח מהמקרר כדי שימס מאליו שלא בתוך משקה, ובדיעבד מותר לשתות את המים הזבים ממנו כיון שלא ריסקו בידיים.

ו. סחיטת שיער – חז"ל גזרו על סחיטת שיער ואסור לרחוץ כל גופו במים בשבת. והנוהגים לטבול במקוה יש להזהר בזה.

ז. סחיטה לתוך מאכל – מותר לסחוט פרי על מאכל עצמו, כמו לסחוט לימון לתוך סלט כשרוב המשקה נבלע באוכל, כיון שמיץ שיוצא לאוכל יש לזה שם אוכל ולא שם משקה ואין כאן הפרדת משקה מאוכל, לא מנמס המחמיר בזה תבוא עליו הברכה, אך אסור לסוחטו קודם לכלי ריק ואחר כך להעבירו למאכל, שהרי ברגע שנמצא בכלי ריק יש עליו שם משקה ויש כאן הפרדה.

ח. סחיטת לימונים – 1) אסור לסחוט לימונים. 2) יש להזהר בשעה שחותכים הלימונים (או שאר פירות שיש בהם איסור סחיטה) שלא לחתכם על גבי כלי כי מצוי שעל ידי שחותכים הלימונים יוצא משקה ואין היתר בזה רק אם המשקים הולכים לאיבוד מיד. 3) כשנותנים חתיכת לימון לתוך התה יש להזהר שלא לדחוקה בכך בתוך המשקה. 4) נחלקו הפוסקים האם מותר לסחוט לימונים על גבי סוכר כשדעתו ליתן הסוכר אח"כ לתוך המשקים.

ט. מה נקרא אוכל – צריך לדעת מה נקרא אוכל לענין הדין שמותר לסחוט פרי עליו – אם יכולים לשפוך ממנו בקלות כמו משקים – היינו שראוי לשתיה – דנים בו כמשקה, ואם לאו נחשב כאוכל. ואם מעורב דברים בו כהרוב.

י. סלט פירות – כשעושים סלט פירות יש לחתוך קודם את הפירות שלא זב מהם משקים ואח"כ יחתוך גם הפירות שזב מהם משקה שאז סוחט לתוך אוכל. ומותר ליתן עליהם סוכר אף שטבע הסוכר להוציא מיץ מהפירות, כיון שהם באים לתוך אוכלים לא נחשב כמשקה, ומותר.

יא. ריסוק דבש – כמו שאסור לסחוט פירות כמו כן אסור לרסק דבש מכוורת.

יב. ניקוי כלים – אין להשתמש בשבת בסמרטוט לח לנקוי הכלים, ולא בסקאטש ברייט משום סחיטה, ולא בצמר פלדה משום ממחק. ומותר בננס העשוי מחומר פלסטי שיש להם נקבים גדולים ומרוחקים הסיבים מזה ואינם בולעים את המים וגם אינם גורמים לאיסור ממחק.

סימן י"א – מלאכת זורה

- אחר דישה זורים התבואה להפריד הגרעינים מן המוץ שמעורב בה, והיינו שזורקים הגרעינים להרוח, ועל ידי כך מפרש ממנו הקש והמוץ.
- א. **אב המלאכה** – הפרדת אוכל מהפסולת ברוח על ידי כלי המיועד לזה.
- ב. **התולדה** – המפריח מוץ של חיטים לאויר שלא בכלי המיועד לכך, או בידיו.
- דינים מעשיים:**
- א. בשבת יש להחמיר לא לנער ברוח מפה שיש בה פירורים ולכלוך ופסולת.
- ב. גם בשאר פירות שייך לעבור על מלאכת זורה, ועל כן קטניות או בוטנים (אגוז אדמה) שמעורבים עם פסולת שלהם, אסור לנפוח עליהם להוציא הפסולת שמעורב עמהם, שבוה עושה מעשה זורה.
- ג. יש מחמירים שלא לירוק כנגד הרוח באופן שיפוזר הרוק על ידי הרוח.
- ד. מותר בשבת להשתמש עם חומר מטהר אויר העשוי בצורת זרייה, שאין הרוח מסייע לפיזורו.

סימן י"ב – מלאכת בורר

- א. **הגדרת המלאכה** – הפרדת אוכל מפסולת בכלי המיועד לכך, או הפרדת פסולת מאוכל ואפילו ביד.
- ב. **באיזה מינים** – כל שיש לפניו ב' מינים באוכל או בבגדים או בספרים שייך בזה דין בורר – ומה שרוצה כעת לחשב "אוכל" ומה שאינו רוצה כעת נחשב "פסולת".
- ג. **תולדותיה** – א. הפרדת אוכל מפסולת ביד או בכלי שאינו מיוחד לכך כשאין בדעת האדם לאוכלו אלא לאחר זמן. ב. סינון משקאות – העברת יין או שמן דרך מסננת עשויה מבד כדי לסנן מהשמרים שבהם, וקיים בזה שלש זוגות: א. המסנן משקה שאינו ראוי לשתייה ללא סינון זה – עובר על איסור תורה. ב. המסנן משקה שראוי לשתייה גם בלא סינון אך רוב בני אדם מסננים – עובר על איסור דרבנן. ג. המסנן משקה שרוב בני אדם שותים ללא סינון ומסתור רק כדי ליפותו – מותר, ולכן משתמשים במים מן הברז גם כשיש מסננת הקבועה בפי הברז. ג. המחבץ חלב – שחומץ חלב ע"י חמרים שונים או שמעמידו במקום חם כדי שיחמיץ, כי בכך מפריד את שומן החלק (מוצק) ממי החלב (הנוזלים).
- ד. **דרך בורר ודרך אכילה** – איסור בורר הוא רק כשבורר בדרך מלאכה כמו שעושים בשדה או באוצר של תבואה ולא כשבורר דרך אכילה שאז מותר. ודרך מלאכה שאסור הוא באחד משלושה אופנים: א. בורר פסולת מתוך אוכל וואין חילוק אם הוא לצורך מיד או לאחר זמן. או ב. בורר אוכל מתוך פסולת לצורך אחר זמן. או ג. כשבורר אוכל מתוך פסולת אפילו לצורך מיד אבל על ידי כלי. בכל אחד מאלו האופנים, אסור. אבל אם בורר אוכל מתוך פסולת וביד ולצורך מיד – כל שלושת התנאים – מותר שאז הוא דרך אכילה ולא דרך מלאכה.
- ה. **תנאי בורר** – כדי לעבור באיסור בורר צריכים שיתקיימו כל התנאים הבאים: א. שיהיו לפניו ב' מינים, אבל שיש לפניו מין אחד אפילו חתיכה גדולה וקטנה – מותרים לברור בכל אופן שרוצים. ב. שיהיו המינים מונחים ברוב והיינו לברור מתוך התערובת, אבל אם כל אחד כבר מופרד בפני עצמו, לא נקרא בורר ומותר. ג. שנעשית תכלית המלאכה – והיינו כשעל ידי ברירתו נתקן האוכל לאכילה. ד. שנתקיים צורת המלאכה – והיינו שהפריד ממש בין האוכל ובין הפסולת, ולא כשהפריד באוכל עצמו. וכעת נבוא לבאר התנאים אי"ה.
- ו. **שני מינים** – איסור בורר הוא כשיש לפניו ב' מינים אבל במין אחד אין בורר וכגון: אם היו לפניו כמה חתיכות דגים כולן ממין אחד וכולן שוות וטובות ומבושלות אותו דבר אז מותר להפריד ביניהם, אבל אם חתיכה אחת יותר

מבושלת מהשניה או שאחת מבושלת מתוק יותר מהשניה אפילו מאותה מין – נחשב בזה לבי מינים ואסור משום בורר ולכן חלבון וחלמון נחשב כשני מינים שאסור משום בורר.

- ז. **תערובת** – א. איסור בורר הוא לברור (להפריד) בין המינים ולא כשהם כבר מבוררים ולכן אם מונח חתיכת ג או בשר ברוטב וכן ביצה במים מותר לברור באיזה אופן שרוצים כיון שכל מין ניכר היטב לעצמו והם כבר מופרדים. ב. זבוב שנפל לתוך משקה כיון שלא ניכר היטב, יש בו איסור בורר ועל כן אין היתר להוציאו רק באופן שלוקח עמו מעט מן המשקה. ג. אם יש לפניו פירות גדולות וקטנות – כבר הסכימו בזה הפוסקים שיש בזה איסור בורר אפילו שכל מין ניכר לעצמו כדי שלא יבואו לחלק, ומכל מקום בדבר זה יש להקל שמותר לסלק הפירות העליונים אם רוצה להגיע לפירות שמונחים תחתיהם, אבל זה מותר רק סמוך לאכילה. ד. אסור לחתוך שומן מבשר אפילו שכל מין ניכר בפניו כי מכשיר ומתקן בזה את הבשר לאכילה וזהו תכלית המלאכה שאסור ואפילו כשהמינים מופרדים.
- ח. **תכלית המלאכה** – אין איסור בורר אלא אם כן נתקיים התכלית שיהיה נתקן האוכל לאכילה, ולכן אם יש שומן במרק ורוצה במרק ולא בשומן, יכול להסיר השומן אם ישאיר קצת מן השומן במרק שאז לא נגמרה תיקון המאכל.
- ט. **צורת מעשה המלאכה** – אין איסור בורר אלא אם כן מפריד בין האוכל ובין הפסולת ממש ולכן, אם יש חתיכת בשר ועליו שומן ורוצה בבשר בלי השומן יכול לחתוך בבשר עצמו שאז מפריד בתוך האוכל עצמו ולא מפריד בדיקה את הפסולת מן האוכל. וכמו כן אשכול ענבים שיש בו ענב נרקב יכול לחתוך אשכול קטן שיש בתוכו הענב הנרקב ואז נמצא שהפריד בין האוכל לאוכל ומותר. וכמו כן זבוב שנפל לתוך משקה מותר להרימו עם מעט מן המשקה שאז מפריד בין האוכל לאוכל ואף שמתקן בזה את המים לשתייה, מ"מ אין זה צורת מעשה המלאכה כי לא הפריד ממש בין הפסולת ובין האוכל ולכן מותר.
- י. **בורר דרך אכילה** – כבר אמרנו שמותר לברור דרך אכילה ולא דרך מלאכה וזהו בגי' תנאים: שבורר אוכל מתוך פסולת ולא הפוך, וביד ולא בכלי, ולצורך מיד ולא לאחר זמן – ורק אם נתקיימו גי' התנאים מותר – וליאור התנאים: **א. צורך מיד** – היינו סמוך לסעודה (ובדברים שאינם אוכלים – סמוך לזמן תשמישם) וכמה הוא סמוך לסעודה? – תלוי, בסעודה גדולה שצריכה הכנה רבה מותר לברור יותר מוקדם מסעודה קטנה, ובסעודה קטנה לעילה שעושים בשבת בבוקר יש לברור אחר שחוזרים מבית הכנסת. **ב. ביד ולא בכלי** – אם בורר סמוך לסעודה אוכל מתוך פסולת מותר לברור ביד ולא בכלי, ואם בורר בשעת הסעודה מותר אפילו במזלג וסכין ובכף כיון שזהו דרך אכילה – וסמוך לסעודה יש לברור ביד מה שאפשר. ובכוס קפה שיש בתחתיו שמרים מותר לערות ממנו המשקה הצף למעלה באופן שישאר הפסולת בכוס אם שותה מיד, ואף שהכלי מסייע לברירה מותר כיון שאינו בורר בכלי אלא מהכלי נחשב כבורר ביד ומותר.
- יא. **קילוף פירות** – מותר לקלוף פירות בסכין (ולא במקלף) סמוך לאכילה ואף שבורר פסולת מתוך אוכל, מותר כיון שזהו דרך אכילתו ונחשב דרך אכילה. ובשבת בבוקר יש להמתין מלקלוף הבצלים והביצים עד שחוזרים מבית הכנסת.
- יב. **גרעיני פירות** – יש מתירים להוציא גרעיני פירות סמוך לסעודה כמו קילוף פירות כיון שדרך אכילתו בכך, אמנם יש להחמיר בזה ולכן, בפרי שיש לו גרעין יחידי שאינו דבוק הרבה להפרי, יש עצה לאחוז הגרעין בידו האחת ובידו השני ימשוך הפרי מעל הגרעין, ובענבים יכניס הכל לתוך פיו ויפלוט הגרעינים, ובאבטיח ומלונים שיש הרבה גרעינים יש להתיזם בכוח שיפלו מעצמם, והגרעינים שישארו אח"כ יש להסירם בדרך שינוי והיינו לדחותם מהפרי כלאחר יד, ואם קשה כל זה, אפשר שיש לסמוך על דעת המקילים אבל רק סמוך לסעודה כמובן.
- יג. **בעצמות בשר ודגים** – רצוי לכתחילה להכניס לפה את הבשר או הדג עם העצמות שבו, ואח"כ להוציא את העצמות מתוך הפה. אם אין דרך זו נוחה, ובפרט לילדים קטנים שסכנה היא להם לאכול באופן זה, העצה היא: לחזיק בעצם, וליטול את הבשר ממנה, אבל אין להוציא את העצם מהבשר אלא אם כן רוצים לאכול את מ"ח העצם ממש.
- יד. **שימוש בכלי תמצית התה *תינון** – אין למזוג את תמצית עלי התה מתיון שבפייתו קבועה מסננת כשהעלים מעורבים בו, שכן בדרך כלל אין שותים תה מבלי לסננו לפני כן, ואע"פ שזו ברירת אוכל מפסולת (ולא פסולת מאוכל) הרי זו ברירה בכלי האסורה, כיון שהברירה נעשית על ידי מסננת וכדי שנוכל להשתמש בתיון בשבת קיימות שתי עיצות: א. להמתין עד שעלי התה ישקעו מטה, ואז עלינו למזוג את התמצית בנחת באופן שהעלים לא יתערבו בתמצית. ב. למזוג את התמצית משפת הכלי (ולא מהמסננת שבפיו) שבאופן כזה נחשב הדבר כברירה ביד

- ולא בכלי ומותר רק סמוך לשתיה כמובן. המהדרים מוציאים את העלים מהתיון לפני שבת לבל יכשלו באיסור בורר.
- טו. **ברירה על ידי מים** – אסור להניח פירות בספל מים והלכלוך צף מעלה או שוקע מטה, או ששוטפים הפירות זרם מים והדין הוא: אם הלכלוך מעורב בין הפירות אין היתר לסלקם על ידי מים לפי שאין זו ברירה אלא ניקוי, אך יש לעשות זאת רק סמוך לסעודה. אולם יש להחמיר שלא לנקות את הפירות על ידי הכנסתם למים גם כשעושי זאת סמוך לסעודה.
- טז. **ברירת סכום** – כשמדיחים את הכלים אחר הסעודה, אסור לברור כל מין מהסכו"ם לעצמו, כיון שאין משהמשים בהם מיד לאחר מכן אלא בסעודה הבאה. האופן המותר הוא: שמיד אחר שמנגבים כל כלי יניחוהו בפני עצמו דהיינו סכינים לחוד ומזליגות לחוד וכו' שבאופן כזה כל מין ניכר לעצמו, ואין כל איסור להניחם אחר כך במקומם.

סימן י"ג – מלאכת טוחן

- א. **הגדרת המלאכה** – כל פעולה שעל ידה מחלקים "גידולי קרקע" לחלקים זעירים.
- ב. **תולדותיה** – א. אסור לחתוך גידולי קרקע לחתיכות קטנות גם אם אינו טוחנם ממש. ולכן כשחותכים בשבת את הבצל לביצה יש לעשות זאת בשלש תנאים: א. לחתוך חתיכות יותר גדולות ממה שרגילים בימות החול. אין להשתמש בכלי המיוחד לכך כמו במגרדת. ג. לחתוך סמוך לסעודה. וכשנוקקים לחתוך לחתיכות קטנות כמו לתינוק יש להקל בכך אם עושים זאת סמוך לסעודה ולא בכלי המיועד לכך. ב. אסור למעך גידולי קרקע כגון בננה, אבוקדו, תפוח אדמה, בשיני המזלג שהריהו כלי המיוחד לכך, אבל מותר לרסקם בידית מזלג, אמנם יש להחמיר שלא לרסק בננה וכיו"ב אלא כשיש צורך בדבר כגון לתינוק, ויעשו זאת סמוך לסעודה. ג. אסור לפורר גוש עץ, או לטחון מתכת, וכל כיוצא באלה מדברים שאינם ראויים לאכילה, אך באים מהקרקע. ד. אסור לחתוך גורי עצים כדי לקבל מהם נסורת משום טוחן.
- ג. **דברים שאינם גידולי קרקע** – אע"פ שאין כל איסור לטחון דברים שאינם גידולי קרקע כגון: בשר, דגים, או צלעים, מכל מקום אסרו חכמים לטחנם בכלי המיוחד להם משום "עובדא דחול", אבל מותר לרסקם בשיני מזלג או בכף שאין זה כלי המיוחד להם, וסמוך לסעודה.
- ד. **חסרת לכלוך** – יש אומרים שאסור להסיר טיט יבש מהנעלים, או לכלוך יבש מהבגדים משום טוחן.
- ה. **רפואה בשבת** – אסרו חכמים לעסוק ברפואה בשבת וגם בנוזלים שמא יבואו לטחון עשבי רפואה. וקיימת בזו"ל שלש דרגות: א. **אדם בריא** – הלוקח ויטמינים לחיזוק גופו בלבד וכן חולה שאין לו חום או כאב וגם אינו מוכרח לשכב מחמת חליו – אסור לו לקחת כל תרופה או ויטמין, אבל כשיש לו צער (ולא נפל למשכב) מותר לו לומר לגוי לעבור עבורו איסור דרבנן כי חז"ל התירו במקום צער. ב. **חולה שאין בו סכנה** – שיש לו חום או שמוכרח לשכב או שיש לו כאב שכל גופו נחלש מכך, או שהוא בסכנת אבר אחד כגון שנשברה ידו – מותר לומר לגוי לעבור עבור החולה אפילו איסור תורה, אבל ליהודי מותר לעבור רק על איסורים מדרבנן ע"י שינוי כגון, חולה הזקוק למיץ לימון מותר ליהודי לסוחטו עבורו בשינוי, כיון ששחיטת פירות מלבד ענבים וזתים אסורה רק מדרבנן, כמו כן מותר לו לבלוע כל סוגי תרופה. ובסכנת אבר אחד – מותר ליהודי לעבור על איסור דרבנן גם ללא שינוי. וקטנים נידונים חולה שאין בו סכנה לענין צרכי אכילה. ג. **חולה שיש בו סכנה** – פיקוח נפש דוחה שבת.
- ו. **נטיעה עם חולה לבית החולים** – חולה הנוסע לבית חולים ראוי שיתלווה אליו אדם הקרוב אל ליבו שמיקם עליו לסבול את חליו.
- ז. **אשמוז בבית החולים** – כשמתאשפזים בבית החולים בשבת מותר למסור רק את הפרטים הנדרשים להכתב צורך רפואת החולה כגון: שם החולה כדי שלא יחליפו במתן התרופות בחולה אחר, גיל החולה כדי לקבוע את חוזק התרופה הנחוצה לו או סוג הדם וכיו"ב. אבל לשאילות על פרטים שאינם נדרשים לצורך רפואת החולה כגון מקום מגוריו אסור לענות לו, אלא אם כן מסרבים לקבל החולה כל עוד שלא יענו על הפרטים, מאידך חייבים להודיע לו מראש כי יש בכך חילול שבת.

- ח. **תרופת בשבת** – מותר לבלוע בשבת תרופה שיש לקחת אותה יום אחר יום ברציפות (כגון תרופה אנטיביוטית) אם על ידי הפסקת לקיחתה יחזור לחולי.
- ט. **אין טוחן אחר טוחן** – דבר שטוחן כבר כמו גושי סוכר או תרופות אין איסור לטחנם אחר כך, אבל לא בכללי המיוחד לכך.

סימן י"ז – מלאכת מרקד

- א. **הגדרת המלאכה** – הפרדת פסולת גידולי קרקע מאוכל על ידי (תנועת) כלי המיוחד לכך.
- ב. **תולדותיה** – א. סינון משקאות ולדעת הרמב"ם חייב בכך גם משום בורר. ב. ניפוי אוכל מאוכל – כגון, ניפוי קמח מצה" מהחתיכות הגסות שבו.
- ג. **דינים מעשיים** – א. המרקיד קמח בנפה כדי לפורר את גושיו, אע"פ שכל הקמח יורד דרך הנקבים ואין נשאר בנפה מאומה, עובר בכך על איסור מדרבנן משום ש"נראה כמרקד". ב. אין להרקיד סוכר בנפה כדי לפזרו על גבי עוגה, גם אם אין נשאר ממנו בנפה מאומה.

סימן ט"ו – מלאכת לש

- א. **הגדרת המלאכה** – חיבור חלקים קטנים והפיכתם לגוף אחד על ידי נוזלים [כמו לישת בצק, הנעשה על ידי מים המתברים את גרגרי הקמח למקשה אחת].
- ב. **תולדת לש** – לערב דברים שאינם ראויים לאכילה עם משקה, וכגון, לערב עפר עם מים לעשות ממנו טיט וכו'.
- ג. **מיני עירוב** – יש ד' אופנים שונים של עירוב מאכלים:
- א. **בלילה עבה** – עירוב אוכלים עם משקים עד שנעשה כמו גוף אחד וכמו **עיסת פת** [סיד, מלט, גבס וכיו"ב] בפילה אם כבר נתן המשקה מערב שבת, אסור לגבלו (לדבוק) בשבת, וכיון שהוא גוש נקרא בלילה עבה, ואסור מהפירה.
- ב. **בלילה רכה** – יציקת מים רבים לבין הגרגירים במידה כזו שאין כל צורך ללוש אותה אלא אפשר לערב אותה בכף, וכיון שהוא נוזל נקרא בלילה רכה, וזהו איסור דרבנן.
- ג. **הערה**: בבלילה רכה האיסור לישה הוא מיד משעה שיוצקים את המים לגרגרים גם אם עדיין לא בחשו בהם, ובבלילה עבה נחלקו בזה הפוסקים.
- ד. **דברים נוזלים** – מותר לערב אוכלים ומשקים שיש בהם כל כך הרבה משקים עד שדומה ממש למשקים (שתחייב השתיה), ולכן מותר לערב קקאו עם משקה, או להכין תערובת של אבקת חלב לתינוקות.
- ה. **תערובת חתיכות גדולות** – מותר לערב משקים עם חתיכות גדולות קצת שהם ניכרים בתערובת, ולכן מותר לערב בתוך ירקות שמן וחומץ.
- ו. **שיעור** – בלילה רכה אסורה מדרבנן, אמנם התירו חז"ל ע"י שעושים שינוי בנתינת המשקה באוכל, שאם נמות החול רגילים ליצוק המשקה לתוך האוכל, יש לתת האוכל בתוך המשקה [ואם אין סדר בהכנתו בימות החתירה י"א שאסור לערבו בשבת, וי"א שמותר ליצוק המשקה לתוך האוכל] וגם צריך לשנות באופן הבחישה (הערבוב) וזאת אפשר באחד מהאופנים הבאים: א. לבחוש ביד ולא בכלי. ב. לבחוש מעט מעט. ג. לבחוש בכווני שתי וערב (מורך ורוחב). ד. לערב ע"י שפיכה מכלי לכלי. ה. לערב ע"י נענוע הכלי.
- ז. **ביצה מעוכה בשמן** – היא "בלילה עבה" ויש להכינה מע"ש, ואם אי אפשר מחשש שתתקלקל מותר בדיעבד ע"י שינויים דהיינו, ליצוק תחילה את השמן לכלי ריק ואח"כ לערב בו את הביצה תוך בחישות של שתי וערב.
- ח. **בלילת סולת בחלב** – הרוצה להכין דייסה לתינוק יכין את זה באופן שיהיה בלילה רכה והיינו ליצוק את כל כמות החלב בבת אחת, וגם ישנה את סדר העירוב שאם דרכו בימות החול לשים הסולת בחלב, יצוק את החלב על הסולת, וגם ישנה את צורת הבחישה דהיינו שיבחוש בכווני שתי וערב.

- ז. **סחיטת מיץ על בננה מרוסקת** – צריך לסחוט תחילה את המיץ על סוכר שיהא סוחט על אוכל (ולא יעבור על איסור דש) ואח"כ לתת הבננה המעוכה בסוכר ולבחשם יחד בשינוי ואז מותר.
- ח. **חל פסח בשבת ושבת להכין את החרוסת מבעוד יום** – מותר להכינה בשבת בשינויים הנזכרים לעיל, דהיינו בצוק את היין בכלי ריק ואח"כ יתן בו את הפירות ויעשנה בלילה רכה ויבללם באצבעו, או בכווני שתי וערב.
- ט. **שפיכת מים על עפר יבש** – אסור לשפוך מים על עפר יבש משום "לש", שבכך נבלל העפר עם המים. ועל עפר לח מותר לשפוך מים ובלבד שיהא זה מקום שאינו ראוי לזריעה כלל.

סימן ט"ז – מלאכת אופה ומבשל

- א. **הגדרת המלאכה** – מתקן מאכל באמצעות החום, שמקשה דבר רך או מרכז דבר הקשה, ואין הבדל אם הדבר עשוי לאכילה או לתשמיש אחר.
- ב. **אב המלאכה** – א. אפיה – האופה פת ושאר מיני אפיה. ב. **המבשל** – המבשל באש כל מיני תבשילין, כשיעור כגרוגרת חייב משום בישול וזהו אם התבשל בשיעור מאכל בן דרוסאי [שהוא שיעור של אדם גזלן, שנקרא בן דרוסאי, ולא היה לו זמן להמתין עד שיגמר התבשיל ואכלו לפני כן] וכשהתבשל שיעור זמן כזה חייב משום בישול. ויש מחלוקת בשיעור של מאכל בן דרוסאי, אם הוא כחצי או כשליש בישולו. והולכים לחומרא. ג. **הצולה והמטגן**. ד. **בישול מים** – גם מים שראוי לשתותו בלא בישול, מכל מקום המבשלו חייב משום בישול. ה. **דבר שנאכל חי** – המבשל פירות שנאכל כמו שהוא חי, אם משביח בישולו חייב, אמנם בלא משתבח, פטור. ו. **המגיס בגדילה** – קדירה עם תבשיל שעמד על האש ולא התבשל כל צרכו ובחש בקדירה [עירבב התבשיל בקדירה] חייב משום בישול, שהבחישה מקרבת בישולו. ואין מוציאין מאכל בכף מכלי הנמצא על האש. ואם התבשל כל צרכו נחלקו הפוסקים אם יש איסור הגסה, ולהוציא בכף הוא קל יותר, ומכל מקום אין בו אלא איסור דרבנן. ז. **תולדות האש** – הניח קדירה על מתכת מחוממת מהאש ונתבשלה, או שהיו לו מים רותחים והניח בהם איזה דבר ונתבשל על ידם, גם כן חייב אפילו שלא מבשל באש עצמו.
- ג. **חמה ותולדתה** – מותר לבשל בשבת ע"י חום החמה וכגון, להניח ביצה בחמה שתבשל, אבל בתולדת החמה אסור וכגון, דאסור להכניס ביצה בתוך בגד שהוחם מן החמה, וזהו איסור דרבנן שגזרו שמא יבואו להתיר לבשל בתולדת האש. [משא"כ בחמה מותר, שלא חששו שיבואו להתיר גם באש – דבזה ניכר יותר ההבדל]. ח. **חמי טבריה** – להלכה קיימא לן שחמי טבריה דינה כתולדת החמה דפטור מהתורה ואסור מדרבנן.
- ד. **תולדותיה** – א. **ממיס שעה וזפת**. ב. **המחמם מתכת** – המתיך מתכת, או המחמם מתכת עד שתיעשה גת. ג. **עצים לחים** – הנותן עצים לחים באש שיתייבשו. ד. **מחמם כלי חרס** – המכניס כלי אדמה לתנור שיהא כלי חרס – בכל אלו חייב משום תולדת מבשל.
- ה. **יד סולדת** – אף שחייב משום בישול רק אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי, מכל מקום יש איסור בישול משעה שנגיע לחום של יד סולדת בו, ויש אומרים שהוא 40 מעלות צלזיוס. ויש אומרים: שהוא כשאינו יכול לאוכלו או לשתותו בבת אחת מרוב חמימותם, וצריך להפסיק בין לגימה ללגימה – וזהו שיעור יד סולדת בו.
- ו. **בישול אחר בישול** – א. **דבר יבש** – דבר יבש שכבר התבשל בישול גמור ואין בו רוטב כמו שניצל או בשר, אין בו איסור בישול נוסף, אבל אסור להעמידו על האש עצמו, או בתוך סיר הנמצא על האש, משום שנראה כמבשל. ויותר להעמידו מעל הסיר הנמצא על האש. ואם עדיין לא נתבשל כל צרכו, אלא כמאכל בן דרוסאי, יש בו משום איסור בישול, שהרי הבישול הנוסף משביחו. ב. **דבר לח** – דבר לח שכבר התבשל כמו מרק וכדומה, אם לא נתבשל כל צרכו, יש בו איסור בישול וכן אם נתבשל כל צרכו וכבר נצטן לגמרי שאי אפשר לאכלו מחמת קרירותו, אסור לבשלו שוב. אבל אם אפשר עדיין לאוכלו מחמת חמימותו, ורוצה לחממו יותר, מותר ע"י ששימו על סיר הנמצא על האש, דעל האש עצמו או בתוך הסיר הנמצא ע"י האש, אסור דנראה כמבשל וכנ"ל.
- ז. **בישול אחר אפייה** – נחלקו הפוסקים אם יש בזה איסור, ובדיעבד אפשר לסמוך על המקילין – ושוב אסור ליתן על האש או בתוך סיר הנמצא על האש.
- ח. **דינים מעשיים**;

א. כלי ראשון על האש – או הוסר אבל עתיד להחזירו לאש

1. אסור להוסיף שום דבר בתוך כלי הנמצא על גבי האש, ואפילו אם נמצא סמוך לאש.
2. מותר ליתן על הסיר שנמצא על גבי האש: 1. דבר יבש המבושל כל צרכו ואפילו שנצטנן. 2. דבר הצלוי אלא אפיו (לא נקרא בישול בלי משקים). 3. דבר לח מבושל שעדיין לא נצטנן.

ב. כלי ראשון שהוסר מעל האש שאין עתיד להחזירו לאש

1. דברים שלא שייך בהם איסור בישול (כנ"ל סעיף 2) מותר ליתנם רק בכלי ראשון שכבר הוסר מעל האש ואין דעתו שוב להחזירו לאש.
2. אבל דברים שנוהג בהם בישול, אסור ליתנם לקדירה זאת – כל שיכולים להגיע לחימום של יד סולדת בו [ואפילו אם רק במקצת מהחתיכה] – ואפילו אם שם רק לקצת זמן שלא יגיע לחימום של יד סולדת בו, רק שרוצה להפיג צינתו – אסור.
3. ואם לא יגיעו לשיעור של יד סולדת בו – מותר ליתן כל דבר לתוכה, ולכן מותר לערות מים קרים מרובים בשפיכה אחת כמובן שאז לא יגיע אפילו חלק מהמים לשיעור יד סולדת בו. וכן מותר להעמיד בקבוק של משקים (או אוכלים) בתוך כלי ראשון כזה, אם אינו יכול לבוא שם לחום של יד סולדת בו.
4. ולפי זה – אסור לפתוח בשבת ברז של מים חמים שאז יגרום שיתבשלו המים הקרים הבאים במקום המים החמים שלקח.

ג. עירוי כלי ראשון

1. מה שנשפך מכלי ראשון כל זמן שלא הגיע לכלי שני, יש לו עדיין דין של כלי ראשון, ולכן אם מונח בכלי ראשון שנוהג בהם בישול, אסור לערות עליהם מכלי ראשון, אם יהיה חשש שיתחממו כיד סולדת בו אפילו לרגע.
2. אחר שמדחים כלי מנגבים אותו היטב תחילה לפני שמעירים לתוכו מכלי ראשון, כדי שלא יחמם העירוי (השפיכה) את המים שעדיין נשארו בתוכו. ואם זה בקבוק שפיו צר וא"א להגיע לתחתית הכלי, יש להחזיר גם בלי ניגוב ובלבד שינער את כל הטיפות. ואם המשקים שבו כבר היו מבושלים פעם אחת, אפילו שנצטננו, אין צריך ניגוב ודי במה שמנערים הטיפות.

ד. כלי שני

1. אחר ששפכו מכלי הראשון ומונח בכלי שני, דינו – שמותר ליתן לתוכו רק מדברים שהם לא מ"קלי הבישול" והיינו שאינם רגילים להתבשל מהר, אבל מה שרגיל להתבשל מהר אסור ליתן לתוכו.
2. אסור ליתן לתוכו ביצים, דגים מלוחים וכדומה אם עדיין יד סולדת בו [כל שאין יד סולדת בו, אין דין לבישול] ונוהגים גם לא ליתן לתוכו פת או מצה כגון בתוך מרק (שהוא בכלי שני) וכן מלח שאינו מבושל, שיש הרבה דברים שהם ספק אם הם בכלל קלי הבישול. ולכולי עלמא מותר ליתן שם תבלין או לחמם בקבוק שיש בו משקים שעדיין לא נתבשלו.

ה. עירוי מכלי שני, ודיני כלי שלישי

עירוי מכלי שני יש לו דין ככלי שלישי שמותר ליתן כל דבר לתוכו חוץ מדבר שודאי הם מקלי הבישול, על כן אין ליתן ביצה לכלי שלישי אם יכול לבוא לחום של יד סולדת בו, וכל מה שספק אם הוא מקלי הבישול שיש להחמיר בכלי שני, מותר בעירוי מכלי שני ובכלי שלישי.

- ט. **האיך לעשות תה; א.** אסור להשתמש בשבת בעלי תה שלא עירה עליהם מים חמים מבעוד יום ואפילו בכלי שלישי אסור, וכמו דין חימום ביצה, כי עלי תה הם מקלי הבישול. **ב.** על כן נכון לבשל עלי תה לפני שבת וכן לסננם (שלא יהיה בורר), וכדי שיהיה מותר ליתן התמצית אפילו לכלי שני, כדאי שיעמיד התמצית קודם שבת במקור חם שישאר בו מעט מתמימותו שאז מותר לכו"ע. **ג.** שקיות תה שעירה עליהם מים חמים מבעוד יום, מותר לשבת לערות עליהם מים חמים מכלי שני, ולא יערה עליהם מים חמים מכלי ראשון, אלא במקום צורך.

- י. **הגסה – א.** סיר שיש בו מאכל שעדיין לא נגמר בישולו, לכולי עלמא יש איסור הגסה אפילו אינו עומד על האש, ועל כן מי שלקח מעל האש בשבת קדירה שעדיין לא נגמר בישולה, אסור ליקח ממנה האוכל באופן שיהיה כאן הגסה, אלא יערה מתחילה מקדירה לקערה, ומשם יקחנו. **ב.** סיר שיש בו מאכל שנתבשל כל צרכו, אם הורד מעל האש מותר לקחת ממנו בכף ואין בזה איסור הגסה, ואם זה עומד על האש יש להחמיר ואסור.

יא. **חדת כלים בשבת** – א. מותר להדיח כלים בחמין בשבת, רק בכלי שני, ואין לערות עליהם מכלי ראשון (וכל שכן שאסור להדיחם בכלי ראשון) כי לפעמים יש בהם לכלוך ששייך בזה איסור בישול, ומתחילה יתן המים לתן המים שני ואח"כ את הסבון וידיחם בזה. ב. אם הכלים מלוכלכים בשומן אסור לערות עליהם מים חמים אפילו מכלי שני, משום שהחמין ממיס את השומן. אבל מותר להדיחם בכלי שני אחר שיש בו מים חמים שנשפכו מכלי ראשון כיון שהשומן נמחה ממילא. ג. כל מה שמותר להדיח כלים בשבת הוא רק את הכלים הנצרכים לאותו שבת – וזהו מטירדה שלא לצורך שבת.

יב. **בישול על ידי עכו"ם** – גם במלאכת בישול אסור אמירה לעכו"ם, ולפעמים מתירים לצורך חולה או קטן ויש לעשות בזה שאלת חכם.

יג. **עבר ובישל** – האם מותר המאכל? זה תלוי אם ישראל בישל והאם בשוגג או במזיד, או שגוי בישל והאם לצורך ישראל או לצורך עצמו או חולה או קטן – ויש לעשות בזה שאלת חכם.

סימן י"ז - דיני שהייה, חזרה, והטמנה ורחיצה בשבת

שהייה

א. **מקור איסורו** – אף שבשאר איסורי שבת התירו להתחיל מלאכה לפני שבת, אפילו אם תיגמר מעצמה בשבת בכל אופן בעניני בישול החמירו ואסרו חכמים להעמיד מערב שבת קדירה שעדיין לא נתבשלה, גזירה שמא יבוא לחתות בגחלים בליל שבת כדי למהר בישולו ויעבור על איסור הבערה ובישול.

ב. **כירה גרופה וקטומה ותנור שסגר פתחו** – ישנם ג' אופנים שבו התירו להעמיד עליה קדירה שלא נתבשלה כל צרכה מערב שבת והוא בכירה גרופה – שהוציא את הגחלים ממנה, או בקטומה – שהקטין האש קצת על ידי שכיסת אותה באפר ובוה גילה דעתו מבעוד יום שאינו צריך להגחלים, או בתנור שסגר פתחו בטיט שלא יכול להגיע לאש, ובכל אלו התירו כי אין לחשוש שיבוא לחתות בגחלים בשבת. וגם בכירות שלנו של גז או חשמל ששייך להגדיל האש או האור, אסור להעמיד עליהם מבעוד יום קדירה שלא נתבשלה, אלא אם עשה תיקון דומה לתיקון של גרופה או קטומה של כירה, או מירוח (סגירה) של תנור.

ג. **כירות שלט** – על כן נוהגים במדינותינו בכירות שלנו של גז או חשמל, לכסותן בטס של מתכת או אזבסט או בטס, שמדמים כיסוי זה שלנו לקטומה בכירים שלהם, וזה רק אם כיסה בטס שלא מבשלים עליו בחול, שאם לא כן, לא יהיה היכר שלא להגדיל האש בשבת – ומכל מקום יש עיצה לכסותו בנייר ריקוע מתכת.

ד. **תנורים שלט** – בתנורים שלנו של גז או חשמל שפתחם מן הצד, או תנור צלייה אשר אי אפשר לכסות האש או האור, אין עיצה רק לקשור הבורג או להדביק עליו או על הדלת איזה דבר, שזה דומה למירוח תנור. ויש להזהר בתנורים שמתגדל ומתקטן האש מעצמו על ידי טרמוסטט, שלא נבוא בפתיחתם וסגירתם לידי הבערה והיבוי. ובתנורים אלו שלא שייך להגדיל האש, אפשר שמותר גם בלי שום תיקון, שכיון שלא שייך שיבוא לידי הגדלת האש, אין את הגזירה.

ה. **באיזה תבשיל יש כאן איסור שהייה** – האיסור להשהות קדירה על גבי האש לפני שבת הוא רק אם לא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי (שליש או חצי בישולו – והולכים לחומרא), ובמים אם עדיין לא נתבשל כשיעור יד בלדת בו, וזה אסור אם לא היה גרופה או קטומה או כיסוי תנור וכנ"ל.

ו. **מאכל חי לגמרי** – איסור שהיית קדירה שלא נתבשלה כל צרכה על גבי האש לפני שבת הוא רק באחד מבי ארבעים: א. שצריך את המאכל ללילה. ב. מאכלים שדרכם להגמר מהר כגון: ירקות, קיטניות, מים וכדומה שאז הששו שיבוא לחתות האש למהר בישולה (ואז צריכים תקנת גרופה או קטומה או סגירת תנור), אבל אם המאכל לצורך סעודת היום, או בבשר שדרכו להתבשל הרבה זמן ולא יגמר לסעודת הלילה, א"כ וודאי יסיח דעתו מהם ולא יבוא למהר בישולו שכן לסעודת הלילה לא יועיל החיתוי – ולסעודת היום אין צורך בחיתוי ולא גזרו בזה איסור שהייה.

ז. **יום טוב שחל מערב שבת** – מקפידים לכתחילה שאסור להשהות קדירה מערב שבת אם לא נתבשלה כל צרכה לגמרי ואפילו בכירה גרופה או קטומה, ובדיעבד אפשר להקל, או במים אם נתחממו מעט קודם שבת, מותר.

ח. **זהירות בקדירה שלא נגמר עדיין בישולה** – אסור ליקח איזה דבר מקדירה שעומדת על האש בשבת אם עדיין לא נגמר בישולה, שעל ידי כך ממהר בישולו ואפילו אם הכירה גרופה או קטומה. וכן אם פותחים התנור לאיים שעדיין לא נגמר הבישול יש להזהר מלסוגרו, שבזה גם כן ממהרים הבישול, ואפשר שמשום זה הנהיגו רבינו שאין שוהים אפילו על גבי כירה גרופה או קטומה אוכל שעדיין לא נגמר בישולו, שלא יבואו בשעה שלוקחים המאכל מן הקדירה לחשש בישול.

חזרה

- א. **איסור חזרה** – אסרו חכמים לשים קדירה על גבי האש בשבת אפילו אם המאכל נתבשל כל צרכו ואפילו כירה גרופה או קטומה משום שנראה כמבשל. עוד גזרו חכמים, דאם הקדירה עומדת על גבי האש והסירה ממנו בשבת אסור להחזירה על גבי האש בשבת אם הכירה אינה גרופה או קטומה. ועל כן נוהגים במדינותינו לכסות כנ"ל כשרוצים להחזיר בשבת הקדירות לאש. וכל המקומות שהתירו חזרה הוא רק במאכלים שנתבשלו כל צרכם.
- ב. **חזרה לכירה אחרת** – א) עיקר איסור חזרה הוא להחזיר קדירה לכירה שאינה גרופה או קטומה. ב) היתה קדירתו עומדת על האש ורואה שהיא קרובה להישרף, מותר ליקח הקדירה וליתן כיסוי תחתיה. ג) היתה קדירתו עומדת על כירה לא חמה כל כך ורוצה להחליפה ולהעבירה לכירה חמה – תלוי, אם המקום הראשון שהיתה עומדת עליו היה חם כל כך שהיה יכול לשמור חום כשיעור יד סולדת בו אז מותר להחליף את מקומה ולהעבירה לכירה אחרת חמה יותר אם היא גרופה או קטומה והמאכל נתבשל כל צרכו. ואם היתה עומדת על כירה שאין בה חום של יד סולדת בו אסור להעבירה לכירה אחרת שהיתה עומדת על גבי המיחם, ואפילו אם גרופה או קטומה.
- ג. **כבה האש בשבת** – בא בשבת ומצא שכבה אש תחת קדירתו, אם מקום עמידת הקדירה עדיין חם כל כך שיתכבד לשמור חום הקדירה כשיעור יד סולדת בו, אז מותר ליתן על כירה אחרת גרופה או קטומה. ואם מקומה כבר נצטנן, אם התבשיל עדיין חם כי שולדת, יש להתיר בשעת הדחק ליתן על כירה אחרת גרופה או קטומה. ומכל מקום בדבר שאין בו איסור בישול כמו דבר יבש מבושל אף שכבר נצטנן, או דבר לח מבושל שעדיין לא נצטנן, יש ליצא ליתנו על גבי קדירה העומדת על האש. ומכל מקום אסור להטמין את הקדירה בבגדים ובכך לשמור חומם כמו שנבאר אי"ה לקמן בדיני הטמנה.
- ד. **תנאים הנצרכים להתיר חזרה** – החזרת קדירה על האש מותרת בהתקיימותן של חמשת התנאים הבאים: א. שהאש תהיה מכוסה (בפח, באזבסט וכד') – גרופה או קטומה. ב. בזמן הורדת הקדירה מן האש יהיה לעתו להחזירה, שאם לא כן הוי שהייה חדשה ואסור. ג. אין להניח את הקדירה מהיד עד להחזרתה. ובקדירה כבירה – מותר להשעין מקצת ממנה על השיש וכדומה, בתנאי שלא יעזובה מהיד. ד. המאכל שבקדירה יהיה מבושל כל צרכו, שאם לא כן, כשמחזירים אותה עוברים על "מבשל". ה. בזמן החזרת הקדירה על האש, יהיה המאכל לפחות פושר (ולא צונן לגמרי). הערה: בשעת הצורך, יש להקל כשחסר תנאי ב' בלבד, או כשחסר תנאי ג' בלבד. ולכתחילה צריך את כל חמשת התנאים.

הטמנה

- א. **איסור הטמנה** – חז"ל אסרו לעטוף את הקדירה שבה התבשל המאכל בכרים וכסתות וכדומה, על מנת לשמור את חום התבשיל (מדובר כאן כשאין הקדירה עומדת על האש), מחשש פן ימצאו את התבשיל צונן ויחתו בתחילים וירתחוהו פעם נוספת ויעברו על "מבעיר" ו"מבשל". **פעולה זו אסרה חז"ל לעשותה דוקא בשבת**, אבל תתירו להטמין בערב שבת. ולא עוד, אלא שאם הטמינו קדירה בערב שבת, אפילו הוציאו אותה מהכרים בשבת – מותר לחזור ולהטמינה.
- ב. **הטמנה בכלי שני מותרת אפילו בשבת** – מכאן אנו לומדים עיצה הלכה למעשה: כבתה להבת הגז בשבת, ורוצים לשמור על חום המאכל, יעבירו את המאכל לכלי שני ויטמינוהו. כמו כן מותר לערות מים רותחים מהקומקום ל"טרמוס", לפי שהדבר נחשב הטמנה בכלי שני.
- ג. **הטמנה בדבר המוסיף חום למאכל אסורה אפילו מערב שבת** – כגון, הטמנת קדירה בסדינים (או מגבות) מלמעלה ומכל הצדדים והשהייתה על האש (או על פלטה חשמלית). הטעם לכך: לפי שבהטמנת הקדירה כשהיא על גבי האש,

סימן י"ט – מלאכת מלבן

א הגדרת המלאכה – הסרת כל דבר בלתי רצוי הבלוע בדבר שהדרך לכבסו, וכן כל פעולה שיש בה הוספת ברק וצחצוח.

ב תולדותיה – כיבוס בגדים הוא תולדת המלבן (והשיעור להתחייב בו הוא ג' על ג' אצבעות), ונכללות בה כמה פעולות:

- 1. שריית בגד במים** – אסור לשרות בגד במים ששרייתו זוהי כיבוסו, ובבגד עור מותר להסירו בעזרת זרמי מים מבלי לשפשפו. כמו כן מותרת שריית בגד בדרך לכלוך, כלומר שאין הכוונה לכבסו. על כן מותר להתנגב במגבת או שבתוך נספגת במים משום שאין מתכוונים לכבסה, אך כיון שיש פוסקים המחמירים בשרייה במים מרובים ואפילו בדרך לכלוך, טוב לנער היטב את הידיים מהמים לפני הניגוב במגבת.
- 2. שפשוף בגד** – אסור לשפשף חלק אחד של בגד בחלק אחר, אם מתכוון לצחצחו בכך ואפילו הבגד יבש לגמרי, וגם לשפשפו במקומו אסור. וזה גם בבגד עור או ניילון.
- 3. סחיטה** – אסור לסחוט בגד רטוב או לנערו בחזקה, שבכך הבגד מתנקה. וכשמכוונים בסחיטה גם כדי להשתייך במים – עוברים גם משום "מפרק" – תולדת "דש".
- 4. גיהוץ** – אסור לגהץ בגדים במגהץ כי בכך מתווסף בבגד ברק וצחצוח, וכן אסור למתוח סדינים בידיים, אם בכך הם אכן מתייפים.

דינים מעשיים;

- א. אסור לנגב כלי צר בבגד, כיון שבנקל עלולים לבוא לידי סחיטה ע"י לחיצת הבגד בתוך הכלי בחזקה, ושעת הדחק מותר לנגב בבגד שאין מקפידים על רטיבותו, ויש לשפוך תחילה את כל המים שבכוס.
- ב. אסור לטלטל בגד רטוב כשהוא בשיעור "טופח על מנת להטפוח" (כלומר, שהבגד רטוב במידה כזו שהיד והגעת בו נרטבת עד כדי הרטבת בגד אחר בנגיעתה בו). שמא יבואו לסוחטו, ועשאוהו כ"מוקצה" וכל זה אם מקפידים על רטיבותו, אבל אם אינו מקפיד על רטיבותו כמו במגבת, מותר. ולכן לכתחילה לא ילך עם בגד רטוב, ואם הלך עם בגד יבש (או בבגד רטוב כשאינו לו בגד יבש) ונרטב בגשם אין צריך להסירו, דאין גוזרים גזירה אלא אם כן רוב הציבור יכולים לעמוד בו, כי מה יעשה אדם ההולך בדרך וגשמים יורדים עליו.
- ג. בבגד שמקפיד על רטיבותו אסור לו ללכת עמו בנחל או בשולית מים שמא יבוא לסוחטו, ולצורך מצוה (לכ"ה"כ או ביקור חולים) מותר ובלבד שיעשה שינוי בידי שזיכור שאסור לסחוט, ואם הולך לצורך שמירת רכוש שלא ייגנב מותר לעבור רק בהליכתו ע"י שינוי ולא בחזרתו.
- ד. אסור חכמים לתלות כביסה בשבת שמא יחשדו בו שכיבס בשבת וכל מה שאסרו חכמים משום מראית עין – אפילו בחדרי חדרים אסור. אבל מותר להניח מגבת רטובה על כסא מבלי לפורסה ממש, ומעיל מותר להחלותו במקומו גם כשהוא רטוב.
- ה. אסור לנער בגד שהתלכלך באבק, ורק בגד שאינו מקפיד על נקייתו ואינו חדש או שחור – מותר לנערו נייעור קל. ו. אסור לנער בגד חדש הספוג במי גשמים, ואם אינו בגד חדש – מותר בנייעור קל.
- ז. מאכל שנפל על הבגד – מותר להסירו ובנחת (שלא יבוא לסחיטה). רק מה שמונח על הבגד ולא את הספוג הבגד. היה המאכל יבש – יזהר להסירו מבלי לפוררו משום טוחן, חוץ מאם טוחן כבר שאין טוחן אחר טוחן.
- ח. **בנידון הורדת כביסה בשבת** – אם הבגדים היו לחים לפני כניסת השבת בשיעור "טופח על מנת להטפוח" – בחורף אסור להורידם, ובקיץ מותר. ואם לא היו הבגדים לחים לפני כניסת השבת, מותר להורידם והוא חייב הזקוקים להם לאותה שבת או מפני הגשמים.
- ט. יש להזהר שלא לשטוח בגד לא כנגד האש (על גבי תנור או רדיאטור) אם יכול להתחמם בשיעור יד סולדת בו שיש בו משום מבשל ומלבן.
- י. אסור לקפל בגדים לפי סימני הגיהוץ, ומותר אם מתקיימים כל התנאים הבאים:
  - א. הקיפול לצורך אותה שבת – שלא יהיה מכין משבת לחול.
  - ב. הבגד שיהיה חדש שבו אין הקיפול משום תיקון כלי.

ג. הבגד יהיה לבן ולא צבעוני – שהקיפול ניכר יותר בצבעוני.

ד. אין לו בגד אחר ללבוש.

ה. הקיפול ייעשה על ידי אדם אחד בלי שום סיוע (עם עוד אדם, או להניח על השלחן וכיו"ב) כדי שלא יהיה ראה כמתקן כלי.

יא. זהירות שלא יבוא לאיסור מלבן:

א. יניח בגדים שמקפיד על נקיונם במקום שמור שלא יפלו לארץ ויבוא אח"כ לחשש מלבן ע"י ניקוים.

ב. לא יקח תינוק על זרועו מבלי שיפסוק ע"י מפה וכיו"ב, שהתינוק לא ילכלכלו.

ג. לא ימזוג משקה בכוס על מפה ללא הפסק צלחת, שלא ישפך המשקה על המפה ויש חשש מלבן משום שיש ייתו זוהי כיבוסו.

סימן כ' – מלאכת מנפץ

א. אחרי שמלבנים את הצמר או הפשתן מנפצים אותו והיינו שסורקים את הצמר המסובך כדי להתקינו שיהיה ראויה לטויה, המנפץ בין צמר או פשתן וכל הדומה לו חייב בשבת.

ב. יש שמוסיפים שגם בשערות תלושות שייך מנפץ ולדעתם יהיה אסור לסרק פאה נכרית בשבת.

סימן כ"א – מלאכת צובע

א. העושה "עין הצבע" כלומר שממיס אבקת צבע במים כדי להרכיב ממנו צבע, חייב.

ב. השוחט בהמה חייב לשיטת רוב הפוסקים גם משום תולדת "הצובע" שהרי צובע את מקום השחיטה (הצוואר) בדם, שכן יש לו ענין לצבוע את מקום השחיטה על מנת שיהיה ניכר שנשחטה לא מכבר והוא טרי.

ג. אסור מדרבנן גם לצבוע בצבע שאינו מתקיים.

ד. חומר המחטא באסלא, שצובע המים, אסור להשתמש בו בשבת, ואף אם נמצא במיכל כבר לפני השבת יאסור מבעוד יום.

ה. אסור לצבוע דבר אפילו באותו צבע שכבר צבוע בו.

ו. צביעת עור האדם – אסורה ועל כן יש להזהיר את הנשים לבל תמרחנה כל סוג צבע שהוא על הפנים או על השפתים ואפילו צבע לקה שהוא שקוף אסור משום "צובע" ומשום "ממרח". ואסור ליתן פודרה ואיפור על הפנים.

ז. נשפך משקה צבעוני על השולחן ורוצה לנגבו בבגד, נחלקו הפוסקים אם יש בזה איסור צובע כי זו צביעה בדרך לכלוך ובעת הצורך יש להקל, ויזהר מסחיטה.

ח. פצע השותת דם: לכתחילה יש להפסיק את נזילת הדם ולרוחץ את המקום מהדם ורק אח"כ לחבוש את הפצע אם אין אפשרות לעצור את נזילת הדם – יש בזה סדר עדיפויות: א. לכתחילה יש לחבוש בבגד צבעוני שאינו

אדום, דאז הוא צביעה בדרך קלקול. ב. אין לו כזה, יחבוש בבגד לבן (אע"פ שהצבע ניכר יותר בבגד לבן). ג. אין לו בגד לבן, יחבוש בבגד אדום (אע"פ שהדם מחזק את צבעו של הבגד האדום, ויש לחשוש פן יהיה נוח לו בכך).

ט. היו ידיו מלוכלכות במי פירות (כגון מתות שדה) לכתחילה לא ינגב ידיו בבגד, אלא ירוחץ אותן. ובדיעבד (שלא היו מים וכיו"ב) ינהג כסדר העדיפויות דלעיל, דהיינו, שלכתחילה ינגב בבגד צבעוני שאינו כצבע מי הפירות וכיו"ב.

י. הלכה פסוקה בידינו: "אין צביעה באכלים". אך לפי שדעת האבני נור שכל אחד יחמיר לעצמו, טוב לתת בכוס תחילה את המשקה הצבעוני ואח"כ את המשקה השקוף (כגון: במיץ פטל, ישפוך תחילה את המיץ לכוס, ואח"כ יתן את המים לתוכו). וכל זה כשמערבים הצבע כדי להוסיף טעם למשקה, אבל ראוי להחמיר שלא לערב צבע במשקה כדי לייפותו בעיני אורחים.

יא. הצובע בצבע שאינו מתקיים מצד עצמו, פטור אבל אסור מדרבנן. וצבע העשוי להחזיק את יום השבת בלבד, חייב ומקרי מתקיים.

סימן כ"ב – מלאכת הטווה

- א. **מלאכת הטווה** – קיבוץ סיבי הצמר שעושה מהם חוטים.
- ב. אסור לעשות חוטים מחומר גלמי בכל דרך שהיא בין בכלי בין ביד בין בגלילה בין בשזירה וכיו"ב.
- ג. **עשיית הלבד** – עשיית לבד שאינו בטווייה ואריגה, אלא שדופק על צמר, ומוסיף עליו עוד צמר ודופק עליו, כפי שסוג הכובעים שלנו, חייב משום תולדת טווה.
- ד. אסור לשזור כמה חוטים כדי לעשות מהם חוט אחד עבה והוא תולדת טווה.
- ה. הטווה צמר בעודו מחובר לבעל חי, פטור, לפי שאין דרך טווייה בכך.
- ו. יש להזהר שלא לחזור ולשזור שנית חוט ציצית שנתפרקה שזירתו.

סימן כ"ג – מלאכת המיסך

- א. **מלאכת המיסך** – מתיחת חוטי השתי על מסגרת האורגים.
  - ב. החובט את חוטי השתי בשעת האריגה כדי ליישרם על ידי הפרדתם זה מזה – חייב משום תולדת המיסך.
  - ג. אסור להדק בד המיועד לרקימה מעל גבי מסגרת עץ שיש לדמותו למלאכת המיסך.
- מלאכת העושה שני בתי נירין**
- א. **העושה שני בתי נירין** – "נירין" הם מערכת חוטים שבהם קבועות טבעות. "בתי" הן הטבעות. ו"העושה שני בתי נירין" היינו שמכניס שני חוטי שתי בשתיים מן הטבעות (וכאילו כתב התנא העושה בשני בתי נירין).
  - ב. העושה נפה – כברה (רשת מחוטי ברזל) או הסורג מיטה בחבלים – חייב משום תולדת "העושה שני בתי נירין".
  - ג. אסור לעשות לולאות או עניבות לשם השחלת חוטים, גם אם אין עושים זאת בדרך הרגילה.

מלאכת האורג

- א. **האורג** – שילוב חוטי הערב (רוחב) בין חוטי השתי (אורך).
- ב. הקולע שערות תלושות, אם הקליעה מתקיימת – חייב משום תולדת האורג. קליעת שערות מחוברות – אסור.
- ג. אסור לקלוע מדרבנן שערות תלושות גם אם אין הקליעה מתקיימת.

סיכום הפעולות הנדרשות לשם יצירת בד העשוי מצמר

- א. גזיזת הצמר מהכבש – גוזז.
- ב. כביסת הצמר – מלבן.
- ג. סריקת הצמר המסובך שיהיה ראוי לטווייה – מנפץ.
- ד. צביעת הצמר – צובע.
- ה. טוויית הצמר – טווה.
- ו. מתיחת חוטי השתי על מסגרת האורגים – מיסך.
- ז. העושה שני בתי נירין.
- ח. שילוב חוטי הערב (רוחב) בין חוטי השתי (אורך) – אורג.

סימן כ"ד – מלאכת הפוצע

- א. **הגדרתה** – הפרדת חוטי השתי מחוטי הערב על מנת לתקן את האריג.
- ב. **תולדותיה** – א. המפרק קליעת שערות תלושות המתקיימות על מנת לתקן, חייב. ב. המפרק רשת של או שמפרק סריגת חבלי מיטה וכיוצא באלה, חייב.
- ג. אסור מדרבנן לפרק קליעת שערות תלושות גם אם לא היו מתקיימות בלא זה, וגם אם מכוונים לקלקל.

סימן כ"ה – מלאכת קושר

- א. **הגדרת המלאכה** – קושר שני דברים בחיבור העומד להתקיים ולא יפתח מעצמו.
- ב. **אב המלאכה** – קשר של קיימא.
- ג. **תולדותה**; **פיתול** – חיבור שני חבלים ע"י שזירה מתקיימת, על מנת שזו תהיה במקום קשר, כגון, סגירת שקית גילון (של מיני מאפה כויו"ב) בחוט ברזל ע"י פיתולו.
- הערה**: שזירת חוטים דקים כדרך טוויה, היא תולדת הטווה. וכאן מדובר בפיתול חוטים עבים, ולכן היא תולדת הקושר.
- ד. ישנם שני פירושים מהו קשר של קיימא: **א. קשירת קשר לזמן בלתי מוגבל** – היא בכלל קשר של קיימא, ואסורה מן התורה גם אם אינה מעשה אומן. **ב. קשר אומן** – דהיינו, קשר שיש ללמוד כיצד לעשותו גם הוא בכלל האיסור. והואיל ואין אנו בקיאים מהו קשר אומן, מחמירים אנו מספק שלא לעשות **קשר על גבי קשר**, או כל **קשר אמיץ** שלא יפתח מעצמו, כגון קשירת קשר בקצהו של חוט אפילו אם מתכוונים להתירו באותו יום. ומכאן, שאסור להדק קשרי ציצית שנתרופפו.
- ה. קשירת קשר לזמן מוגבל, למעלה מעשרים וארבע שעות – אסורה מדרבנן אפילו אינה מעשה אומן.
- ו. קשירת קשר לזמן מוגבל פחות מעשרים וארבע שעות ואינה מעשה אומן – מותרת לכתחילה. ומטעם זה, מחמירים לקשור את שרוכי הנעלים בעניבה על גבי קשר, לפי שאינו "מעשה אומן" ומתירים אותו בתוך עשרים וארבע שעות, וגם **דרך העולם להתירו בתוך זמן**. ומכאן שאין לעשות עניבה על גבי קשר בחוט המחובר לתמונה על מנת לתלותה על הקיר וכיו"ב, גם אם מתכוונים להתירו בו ביום, כיון שאין דרך העולם להתירו.
- ז. **עניבה** - מותר לקשור קשר של עניבה בשבת רק אם כשיפתחנו אז יפתח לגמרי, אבל אם עדיין ישאר קשר שצריך להתירו, אסור.

מלאכת מתיר

- א. **הגדרת המלאכה** – מתיר קשר שהיה בר קיימא [שהיה עשוי להחזיק הרבה זמן, ואם לא יפתחנו לא היה יפתח מעצמו].
- ב. **אב המלאכה** – מתיר סוג קשר שבעשיית הקשר היה חייב מן התורה, בזה על ידי התרתו, חייב משום מלאכת מתיר. [ואם מתיר סוג קשר שבעשיית הקשר היה חייב מדרבנן, בזה על ידי התרתו חייב מדרבנן].
- ג. **תולדותה** – המפריד חבל מפותל חייב משום תולדת המתיר.
- ד. **קשר על גבי קשר** – לפי שאסור לעשותו רק מכח ספק כנ"ל, התירו בשני אופנים: א. לצורך מצוה – כגון, התיר קשר אבנט הקושר ספר תורה על מנת לקרוא בו ביום. ב. בצער הגוף – כגון, להתיר קשר בנעליים כדי שלא יטורחו לישון בהם ולהצטער בכך.
- ה. המתכוין לקשור קשר המותר, ובלי כוונה נקשר לו קשר על גבי קשר – מותר לו לפתחו, ובאין ברירה, אף לקרעו או לחתכו. התירו כן, לפי שלא היתה כאן "מלאכת מחשבת" שהרי לא התכוין לכך, וכיון שאין כאן אלא איסור מדרבנן הקילו בו באופן זה.
- ו. מותר להתיר או לחתוך קשר בחוט הכרוך סביב מאכל או סביב עטיפות מאכל, כדי להגיע למאכל.

ז. קשר שמותר להתירו, מותר גם לקרעו או לחתכו אם יש צורך בדבר, אך יש לעשות זאת בצינעא, שלא יראה עם הארץ ויחשוב שמותר לעשות כן בכל אופן.

סימן כ"ו – מלאכת תופר

- א. **הגדרת המלאכה** – חיבור שני דברים בתפר המתקיים.
- ב. **תולדותיה** – א. הדבקת שני דברים זה לזה, כגון: נייר עור עץ וכיו"ב. ב. חיזוק תפירה רופפת, על ידי משיכת החוט המחבר את שני קצות האריג. אך מכל מקום חייבים דוקא כשקושרים את קצה החוט. ומכאן שאסור למשוך חוט של כפתור רופף כדי לחזקו, ואף לצאת בבגד שיש בו כפתור רופף למקום שאין בו עירוב, יש מחמירים שממילא יכול הכפתור וישכח ויטלטלהו.
- ג. **דינים מעשיים**;
- א. אסור לתפור אפילו תפירה שאינה מתקיימת.
- ב. מותר להחזיר ספוגים, צמר גפן, נוצות וכיוצא באלו, שנפלו מתוך כרים וכסתות, אבל אסור למלא בהם לכתחילה, גזירה שמא יתפור. ולדעת הרבה פוסקים יש בכך איסור תורה משום "תיקון כלי" תולדת "תמכה בפטיש".
- ג. **תפר מתקיים ותפר שאינו מתקיים**:
1. התופר **שתי תפירות** (כלומר התוחב פעמיים את המחט), וקושר את שני קצות החוט כדי שהתפירה לא תפרם – חייב (משום "תופר", ומשום "קושר" כשהקשר הוא בר קיימא).
2. התופר **שלש תפירות** (כלומר התוחב ג' פעמים את המחט) חייב גם אם אינו קושר את קצות החוט.
3. התופר שתי תפירות ואינו קושר את קצות החוט – עובר בכך על איסור מדרבנן.
- ד. **בענין שימוש בסיכת בטחון** – אסור להשתמש בסיכת בטחון במקום חוט (כגון, בכפלי הבגד למטה) כשתחביבים פעמיים. אבל להשתמש במחט במקום כפתור על מנת לסגור את הבגד ולפתחו, מותר, כיון שאין המחט נומד להשאר שם בקביעות. יש המחמירים כשתחביבים פעמיים, גם כשהמחט היא במקום כפתור.
- ה. חיבור דפים בסיכת "ברזל" של מהדק (כנהוג בזמנינו) נחשב כתחיבת שלש תחיבות, וחייב גם ללא קשירת קצות הברזל.
- ו. סגירת רוכסן אינה נחשבת כתפירה ומותרת בשבת ואף מותר לחבר בטנה של מעיל גשם בעזרת הרוכסן (ויש האוסרים אם הכוונה להשאירה שם זמן רב).
- ז. מותר להדק שני חלקי בגד וכדומה בעזרת סרטים שהצדדים המחוספסים שלהם נצמדים זה לזה.
- ח. **בענין שימוש בטיטולים בשבת** – (1) בטיטול מודבק נייר הגנה על הסרט הדבקה – ראוי להורידו לפני שבת ולחזור להדביקו שם כדי שיהא מותר לעשות זאת שוב בשבת ולא יהיה קורע. (2) מותר להדביק טיטול רב פעמי שהסרט הדבקה שלו מיועדת לסגירה ולפתיחה כמה פעמים משום שניכר שאין ההדבקה עשויה להתקיים ויפתח לאחר כמה שעות. (3) אולם טיטול חד פעמי שאין אפשרות לפתוח ולסגור את הסרט הדבקה אלא על ידי קריעה, יש להחמיר שלא להדביקו בשבת, אלא לסוגרו בדרך אחרת (כגון על ידי סיכה מתאימה). (4) בשעת הסרת הטיטול מן התינוק יש להזהר לא להדביק את סרטי ההדבקה לטיטול לפני זריקתו, כי הדבקה זו אינה עשויה להפתח, והרי היא כקשר של קיימא שאסור לעשותו בשבת.

סימן כ"ז – מלאכת קורע

- א. **הגדרת המלאכה** – קריעה או הפרדה של דברים המחוברים בחיבור בר קיימא.
- ב. **אב המלאכה** – קורע בגד אריג וכדו', או קורע תפר שבין שתי יריעות.
- ג. **תולדותו** – מפריד שני דברים שאינם תפורים אלא מודבקים זה לזה.
- ד. **דיני המלאכה**;
1. הקורע בגד מפני שצריך לתקנו, ובקריעה זו יש תועלת לתיקון הבגד – עובר על איסור "קורע" מן התורה. אבל קורע בגד ללא תועלת, הריהו בכלל כל המקלקלים שפטורים, אלא שאסור לעשות כן מדרבנן.

2. אסור מן התורה לפרוס תפר מכפלה של בגד כדי להאריך את הבגד, ומדרבנן אסור לפרוס מכפלת של בגד אף שלא לצורך.
3. כשם שהדבקה ניירות אסורה משום תולדת "תופר", כך הפרדת דברים דבוקים אסורה משום תולדת "רע". דוגמאות לכך הן: תלישת דף מבלוק מכתבים, פתיחת איגרת אויר או מעטפת מכתב.
4. מדרבנן אסור לקרוע שום דבר, אפילו אם הוא מקלקל בקריעתו.
5. **קריעה לצורך שבת** – מותר לקרוע בדרך קלקול (כלומר, שלא יקפיד לקרוע באופן שיוכל לשמש למטרה כלשהי) קרטון או שקית נייר סגורים, שיש בהם אוכלין, או דברי הלבשה חדשים, שצריך להם בשבת. אולם יש להזהר שלא לקרוע במקום בו מודפסות אותיות או ציורים משום מוחק.
6. אין לקרוע נייר טואלט בין במקום הניקוב ובין שלא במקום הניקוב. ואם שכח להכין מערב שבת נייר חתך, יש שהקילו משום כבוד הבריות לקרוע נייר טואלט כלאחר יד (היינו, יקרע בגב ידו או במרפקו) ואמנם צדד לקרוע דוקא שלא במקום הניקוב משום איסור מחתך.
7. אסור להסיר מבגד חדש תווית הדבוקה בו. כגון תווית מחיר או תווית המפרטת את סוג הסחורה.
8. **הפרדת דפי ספרים** – דפי ספר שקצותיהם לא נחתכו עדיין זה מזה, אסור לחתכם כדי להפרידם, משום קרוע ומשום מכה בפטיש, שבכך מביאים את הספר לידי גמר תיקונו. אבל אם היו הדפים מופרדים מלכתחילה אלא שנדבקו בלא מתכוין בדבק וכדו' בזמן הכריכה – מותר להפרידם, ובלבד שלא יהיו דבוקים במקום האותיות, שהרי אסור למחוק אותיות בשבת.
9. מי שנסתבכו קוצים בבגדו, שולפם בצינעה ובנחת שלא יקרע, ואם נקרע – אין בכך כלום.

סימן מ"ב – דיני מוקצה בשבת

הגדרתו – ישנם דברים שאסרו "חכמים" לטלטלם בשבת ויו"ט, ואיסורם מוגדר כ"מוקצה", כלומר: דבר המפרש ומובדל מדעתו של אדם, שלא נתן דעתו עליו להשתמש בו בשבת וכל חפץ שזרכם של בני אדם להבדל מהם בשבת (אם משום שאינם רוצים להשתמש בהם, או משום שאסור להשתמש בהם, או משום שאינם ראוים לשימוש) – גזרו חכמים עליהם.

הטעמים לאיסור מוקצה: א. אמרו חכמים: ומה אם הזהירו הנביאים, שלא יהיה הדיבור בשבת כדיבור בחול, קל וחומר שלא יהא טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהיה דומה ליום חול בעיניו של אדם. **ב.** לפי שכשיטלטלו ויבדקו כלים המיוחדים למלאכה אסורה, אפשר שמתוך היסח הדעת יבואו לידי מלאכה. **ג.** הואיל ויש אנשים שאינם בעלי מקצוע, ואינם עוסקים במלאכה בימי החול, ואם יהיה מותר ללכת, לדבר, ולטלטל כשאר ימים, נמצא שאין שבידת השבת ניכרת אצלם, לפיכך, אסרו חכמים לטלטל בשבת חפצי מוקצה כדי שתהא השביתה ניכרת אצל כל אדם. **ד.** חששו חכמים שמא יבואו על ידי הטלטול להוציא חפצים מרשות לרשות. הילכך, לא התירו לטלטל אלא כלים הנמצאים להשתמש בהם בשבת.

זמן איסורו – באיסור מוקצה קובע הרגע של כניסת השבת, והוא ערב שבת בין השמשות, כלומר, כל דבר שלא היה מוכן בערב שבת בין השמשות לשימוש ונעשה ראוי בשבת וכגון, פירות שהבשילו בשבת ונעשו ראויים לאכילה, הם מוקצים, גם אם בשבת בטל מעליהם תורת מוקצה שכלל הוא בדינו: "מיגו (מתוך) דאתקצאי צאי בבין השמשות – אתקצאי לכולי יומא". וזה רק אם היה מוקצה "בכל" הבין השמשות ולא רק במקצת מהזמן.

סוגי המוקצה: א. מוקצה מחמת חסרון כיס. **ב.** מוקצה מחמת גופו. **ג.** כלי שמלאכתו לאיסור. **ד.** כלי שמלאכתו ליתור. **ה.** אוכלים, ספרים וכלי סעודה. **ו.** מוקצה מחמת מצוה.

איסור מוקצה: חכמים גזרו שאסור לטלטל מוקצה, אבל לא גזרו איסור נגיעה במוקצה, ומכל מקום צריכים להיזהר שלא לנענע המוקצה שגם נענוע נקרא טלטול מוקצה, וכן על הגבהת חלק ממנו עוברים על איסור מוקצה אפילו אם אין מטלטלים כל המוקצה (ומכל מקום טלטול על ידי נשיפה (נפיחה) לא נקרא טלטול מוקצה).

מיני טלטול: א. טלטול שלא לצורך כלל. **ב.** טלטול לצורך גופו – כדי להשתמש בחפץ. **ג.** טלטול לצורך מקומות שצריך את המקום שעליו מונח החפץ. **ד.** מחמה לצל – והיינו שמטלטלו כדי להצניעו (וכגון שמעבירו מחמה לצל). **ה.** טלטול מן

הצד – והיינו, שלא נעשה מעשה הטלטול במוקצה עצמו, אלא שמטלטל דבר שעומד עליו בצידו המוקצה. ו. טלטול כלאחר יד – בשינוי כגון במרפקו או ברגלו.

פרטי הדינים:

א. מוקצה מחמת חסרון כיס:

1. כל דבר יקר ערך שעומד לשימוש האסור בשבת ובעליו מקפיד שלא להשתמש בו כל שימוש חריג, כגון סכין מזהב או שחיטה, סכין של קצבים, פמוטות יקרים (גם אם לא הדליקו בהם באותה שבת), בד שעומד לתפירה, מכונה כתיבה, מצלמה ושאר מכשירים עדינים, נייר כתיבה וקלף של סופר, אתרוגים העומדים לסחורה לפני חג הסוכות, הפני זה מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין כל היתר לטלטלו גם לא לצורך גופו או מקומו.
2. חשבונות ומכתבים מסחריים, שקים, שטרות כסף וניירות ערך או כל מסמך אחר שאדם מקפיד עליו לשומרו, וכן כרטיסיה של אוטובוס וכדומה, כל אלה בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלם כלל.
3. דבר העומד לסחורה – אם בעליו מקפיד לא להשתמש בו לצרכו הפרטי, הוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו, אבל אם משתמש בו גם לצרכו הפרטי וכגון אוכלים או כלים הראויים להשאלה וכן כלי סעודה אינם מוקצה ומותרים בטלטול.
4. בולי דואר – אם לא מוחתמים ועומדים רק לשימוש משלוח בדואר, הוא מוקצה מחמת חסרון כיס. אך אם מציעים לאוסף, מותר לטלטלם.
5. כל דבר שאדם קובע לו מקום מחמת ערכו הרב, ומקפיד שלא לטלטלו מחשש שמא יתקלקל, כגון: שעון קיר, תמונה אומנותית, גם זה הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו. וכן ארון כבד שנוהר שלא לטלטלו כדי שלא ישבר, אסור לטלטלו, אבל מותר לפתוח דלתותיו.
6. חוטי ציצית שלא נתלו בבגד – מוקצים מחמת חסרון כיס. וחוטי ציצית קרועים – אם משתמשים בהם לסימניה, מותר.
7. כלי סעודה של פסח הוא מוקצה מחמת חסרון כיס בשאר שבתות השנה. וכן מצה של מצוה בערב פסח שחל להיות בשבת הוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו.
8. מוקצה מחמת חסרון כיס שנשבר בשבת, ושוב אין בעליו מקפיד שלא להשתמש בו כל שימוש אחר, מכל מקום אסור לטלטלו בו ביום.

ב. מוקצה מחמת גופו:

1. כל דבר שאינו כלי ואינו ראוי למאכל אדם או בהמה כגון, אבנים וחול, הרי זה מוקצה בשבת ואסור לטלטלו. והוא הנקרא "מוקצה מחמת גופו".
2. קליפות, גרעינים ועצמות שאינם מאכל אדם או בהמה, הרי זה מוקצה ואסור לטלטלם. ומותר כאשר מוציאים מן הפה ולהניחם על הצלחת. והמפצח גרעינים אל יחזיק הקליפות ביד על מנת להשליכן כעבור זמן, אלא ישליכו מעם הפיצוח או יניחן על הצלחת. ואם נשאר על הגרעינים או על הקליפות חתיכה מהפרי או מהבשר, אין הם מוקצה ומותר לטלטלם.
3. קליפות גרעינים ועצמות שראויים למאכל אדם או בהמה וכגון קליפת התפוז, גרעיני האבטיח ועצם רכה, מותרים בטלטול.
4. חז"ל התירו לטלטל קליפות ועצמות אם הן מאוסות עליו, והוא הנקרא בפי חז"ל "גרף של רעיי" (עביט של שפכין). ואם אין הקליפות מאוסות, אע"פ שאינן ראויות אפילו למאכל בהמה (כגון קליפות בטנים), אסור לטלטלן בידים אבל מותר לגררן בסכין מעל השולחן, או לנער את המפה כולה, כשזקוקים עתה לשולחן נקי, כמובן מותר לטלטל שברגליים במקום שעלולים להזיק את העוברים ושבים בו.
5. דברי מאכל שאינם ראויים לאכילה ללא בישול או אפיה כגון, קמח או שעועית ותפוחי אדמה חיים או בשר חי, הרי הם מוקצים ואסורים בטלטול.
6. דברי מאכל האסורים באכילה כגון בשר שנתבשל בחלב, או תרומה ומעשר בזמן הזה או בגד שעטנו של יהודי, אסורים בטלטול.
7. מטבעות כסף ואסימונים – מת - בעלי חיים – כלי שנשבר ואינו ראוי לשימוש – אסור בטלטול משום מוקצה.

ג. כלי שמלאכתו לאיסור :

1. כלי שמלאכתו לאיסור הוא החפץ המשמש לעשיית מלאכה האסורה בשבת, כגון: העט לכתוב בו והמספרים לגזור בהם, או החפץ שבו נעשית המלאכה האסורה, כגון: הנייר – לכתוב עליו, והקדירה – לבשל בה, ובכלל זה גם חפץ לאיסור בשימוש בשבת מדרבנן כגון, כלי נגינה והרי הם מוקצה אף אם אין מקפידים להשתמש בהם כל שימוש אחר אסור לטלטל סתם ומותר לטלטלו לצורך גופו כגון: פטיש לפצח אגוזים, גפרור לחצוץ בו שיניו, מחט להוציא קוץ [ואורז] אם יש לו כלי של היתר – עדיף], וכן מותר לטלטלו לצורך מקומו – כגון שצריך את המקום שעליו מונח הפטיש, אם רוצה להזיזו כי מתבייש שהאורחים יראוהו – אסור לטלטלו ואין זה נקרא צורך גופו או מקומו.

2. כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר – אם רוב השימוש בו לאיסור, דינו ככלי שמלאכתו לאיסור, ואם רוב מלאכתו להיתר או במידה שווה דינו ככלי שמלאכתו להיתר.

3. אסור לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך שמירתו שלא יתקלקל או כדי שלא יגנב.

4. תפילין דינו ככלי שמלאכתו לאיסור ואסור לטלטלו, אולם בנתיק שבתוכו התפילין מותר לצורך מקומו כגון צריך להוציא את נרתיק התפילין כדי להשתמש בטלית, או כדי לשים בו הטלית ללכת לבית הכנסת – מותר. עם זאת, תפילין שנפלו או שמונחות בבזיון או שיש חשש שתפלנה או שיגנבו, מותר להרימן ולטלטלם.

5. קדירה שמלאכתה לבישול, ואין רגילים להשתמש בה גם לשמור בה אוכלין, כגון מחבת ושפוד לצלית הכבד, דינה ככלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לטלטלה אלא אם כן נמצאים בה אוכלין, או שצריך למקום הקדירה או להוצאה להשתמש בה שימוש המותר. דין המכסה של הקדירה כדין הקדירה, ואסור לטלטלו שלא לצורך גופו או שלא לצורך מקומו.

6. גפרורים, ארנק כסף – שאין בו כסף, מנורת נפט (והוא שלא דלקה בכניסת השבת) סרגל, מסרק, מסמר, סלידיות, סבון וחומרי כביסה ומדריך טלפון וכיו"ב, כל אלה בכלל כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לצורך גופו או מקומו וכגון להוציא מפתח מארנק ריק – מותר.

ד. כלי שמלאכתו להיתר :

כלי המיוחד בעיקר למלאכות המותרות אע"פ שהוא מיועד גם למלאכה האסורה וכגון קערות שאופים בהם בחורים וגם דרך להביא בהן את האוכל לשולחן – דינו – מותר לטלטלו אפילו כדי שלא ייגנב או מחמה לצל, אבל שלא לצורך כלל אסור.

ה. אכלים וספרים וכלי סעודה :

אוכלים וספרים וכלי סעודה – סכו"ם, צלחות, כוסות שמשמשים בהם תדיר. דינם – מותר לטלטל אפילו שלא לצורך כלל.

ו. מוקצה מחמת מצוה :

כלומר חפץ המיוחד להיעשות בו מצוה, כגון: נוי סוכה, הדסים, נר של יו"ט והחלב המטפטף ממנו וכיוצא"ב. דינו – אסור לטלטל בכל אופן שהוא, כדין מוקצה מחמת חסרון כיס. חוץ מתפילין שביארנו לעיל שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו.

כלל: א. קיימים אופנים בהם מותר לטלטל בשעת הצורך את כל סוגי המוקצה המנויים לעיל – כשמטלטלים שלא בדרך טלטול בחול, כגון: בנשיפה בפה, בדחיפה ברגל, במרפק, או בגב היד וכדומה, והוא הנקרא בפי חז"ל טלטול בגופו, או טלטול כלאחר יד. באופנים אלה אין הדבר נחשב טלטול כלל.

ב. טלטול מן הצד מותר רק אם מטלטלו לצורך הדבר האחר ולא לצורך המוקצה.

סיכום הדינים בקצרה :

1. **מוקצה מחמת חסרון כיס או מוקצה מחמת גופו** – אסור לטלטל בכל אופן שהוא אפילו לצורך גופו או מקומו חוץ מקליפות ועצמות מאוסות.

2. **כלי שמלאכתו לאיסור** – מותר לטלטלו רק לצורך גופו או מקומו ולא לצורך אחר.

3. **כלי שמלאכתו להיתר** – מותר לטלטלו אפילו כדי שלא ייגנב או מחמה לצל, אבל שלא לצורך כלל, אסור.

4. **אוכלים, ספרים וכלי סעודה** – מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל, ויש מחמירים בכלי סעודה שלא לטלטלם שוב לא לצורך.

5. **מוקצה מחמת מצוה** – אסור לטלטל בכל אופן שהוא חוץ מתפילין שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך גופו או מקומו.

6. מותר לטלטל בשינוי כל הסוגי מוקצה בשעת הצורך. ובענין טלטול מן הצד שמטלטל דבר שבצידו מוקצה – מותר רק אם מטלטלו לצורך דבר האחר המותר ולא לצורך.

ללימוד ועוד

גם מסמך זה קיים במאגר "ללימוד ועוד" מבית אחיה- המאגר היהודי הגדול בעולם לתכני לימוד. לקבלת קבצים נוספים פנו ל- lilmodvaod@achiya.org.il